

161.634

OSZK

Órsegségi Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Dr. Lukinich Frigyes

A liv föld és népe

Budapest, 1935

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

5000

A
LÍV FÖLD
ÉS NÉPE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DR. LUKINICH FRIGYES

A
LÍV FÖLD
ÉS NÉPE

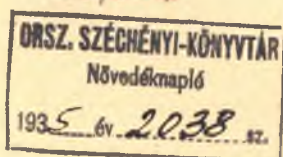
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST 1935

*A rajzokat
vitéz Galánthay-Glock Tivadar
készítette.*

161634

Csónakégetés János (Szent Iván) éjjelén.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ.

Az 1931-i finn-ugor kongresszus alkalmából ismertem meg a küzdelmes multú, sokat szenvedett rokon lív népet. Ott találkoztam lelkes szellemi vezéreivel, akikhez azóta meleg baráti kapcsolat szálai fűznek. Rajtuk keresztül szerettem meg e népet és lett szívügyemmé az ő ügyük.

Ebből a barátságból született meg ez a könyv is, amely a lív nép életét: multját és jelenét kívánja megismertetni a szintén balsorsú, rokon magyar nemzettel.

A könyv megírásában Dziadkovski Brunó úr és Dziadkovski Róza asszony voltak nagy segítségémre adatok és forrásművek rendelkezésre bocsátásával, amiért nekik ezúton is hálás köszönetemet nyilvánítom.

Könyvem tiszta jóvedelmét szeretettel ajánlom föl annak az ügynek a támogatására, amely legközelebb áll a szívükhöz: a lív kultúrház felépítésének céljaira.

Budapest, 1934 őszén.

Dr. Lukinich Frigyes.

EDDYISÕNA.

Ku 1931. aaigastõs suomõ-ugrõ kongressõs puutis, minna kubbõ sugrauskõks, liivõdõks, kiien läändz kaddõn aaiga jielaami um vond nei rikaaz tõmblimizõks ja kaandatimizõks. Sai sääl tuntõbõks amaast sidaamst riemzõst vaim juondijistõks, näntkõks eimõ siest aaigast kubbõsittõt sidamlik sõbrõs. Näntkõks keeratõs ja kubbõ læcõ, eitõ min se rau aarmõks ja nei ei nänt aža ka min sidam ažaaks.

Siest sõbrõst suggiiz se roontõz, kis liivõd rauz jelamis: nänt läändaaigastišt ja paldiny volmi saatõzõks piikstõd ka, suglist ungarõdõn toob tiede tieutõbõks.

Roontõz keratimiz juus attõ miinda väggi pääginy tõggõnd Rozaal Dziadkovski Ranne jemand ja Bruno Dziadkovski izand Riigõst: ne aandõst minuõn kerattijõd ovaat tiedõkšti. Näntõn kiitõb minna sieskuožõs ily sie amaast sidamist tiennandõks.

Pelydikš miidõt min roontõst tarmõb sie aža pierast, kis mäd sidamõdõn ama ležgily piilõb: liivõd kulturkoda ildzõt iemõ.

Budapeštõs, sigži 1934. aaigast.

Dr. Friidrich von Lukinich.

PORAIBÓL MEGÉLEDETT NÉP.

Európa indogermán népeinek nagy tengerében, mint apró, széttöredezett szigetcsoport áll a finn-ugor népek kis családja. A mérhetetlen tenger nyaldossa, tépi ezt az árva szigetcsoportot, elnyeléssel és végromlással fenyegeti. De a parányi szigetek rendületlenül állják az ostromot. Évszázadok hosszú során át, vész és vihar között, fönntartják magukat. Szenvedés, elnyomatás és pusztulás volt a részük. Am életösztönük és nemzeti öntudatuk erejével kibőjtölték az európai történelem legújabb korszakát, amely a nemzeti önrendelkezés jegyében *visszaadta az apró népek szabadságát* és állami önállóságát. A világháborút követő új történelmi korszak meghozta a *finn-ugor népek fölszabadulását is*. A finnek és észtek levetve magukról az orosz uralom hosszú rabságát, önálló állami életet kezdhettek.

Ez a fordulat természetesen még semmiképen sem jelentette a finn-ugor népek számára azt a boldog helyzetet, amelyben túlestek a lét és nemlét súlyos kérdésein és amelyben a körülözlő néptenger fenyegetése végleg megszűnt rájuk nézve. Mindennek tudatában vannak a finn-ugor népek s ezért igyekeznek egymás között a testvéri kapcsolatot mind szorosabbra fűzni. Ennek a testvéri kapcsolatnak az ápolását főleg az időnkint rendezett finn-ugor kongresszusok szolgálják, amelyeken közös problémáikat megbeszélik.

A legutóbbi IV. kongresszuson, amely 1931-ben zajlott le Helszinkiben, Finnország fővárosában, megható jelenet játszódott le. E kongresszuson ugyanis egy halálra ítélt testvérnépnek a képviselői jelentek meg, hogy ott hallassák segélykiáltásukat az életért és fennmaradásért. A finn-ugor nyelvcsalád legkisebb tagjának: az *alig 2000 lelket*

számláló lív „nemzet“-nek a képviselői voltak ezek; akik Lettország földjéről, jelenlegi hazájukból eljöttek, hogy a kongresszus előtt bizonytságot tegyenek népük élniakarásáról, megújult nemzeti öntudatáról és jövőbe vetett rendületlen hitéről. Néhány lív asszony és férfi állt oda a rokon népek nagy gyülekezete elé, hogy kikérje az „erősebb és hatalmasabb“ testvérek segítségét és támogatását a nagy harchoz, amelyet nemzeti létük érdekében kívánnak megvívni. Ősi dalaikból, amelyeket a kongresszusnak bemutatnak, fájdalom és hit, halálfélelem és életvágy csendült fel.

Megható volt ez árva család legkisebb tagjának jelentkezése és bizonyágtétele. Egy — hitük szerint — valamikor *nagy és hódító erejű nép kicsiny maradéka* jelentette, hogy él és élni akar. Fellázadtak a sorsuk ellen, amely századok során széjjelmorzsolta és odaszorította őket a rigai tengeröböl partjai tájékára, terméketlen földre, primitív életbe és szegénységbe; sorsuk ellen, amelyben elveszett e népnek nemcsak a nemzeti öntudata, kultúrája, irodalma és nyelve, hanem még a népi megnevezése is. Mert a lívek még a nevüket is elfeledték a hosszú küzdelmek során és lív nép helyett egyszerűen csak „partlakók“-nak vagy „halászok“-nak nevezték magukat, megkülönböztetésül a szárazföld belsejében lakó és többnyire földműves lett népséggel szemben. Fellázadtak, mert ott a sír szélén, amelybe már egy nemzet készült elsüllyedni, *fölébredt e nép kicsiny maradékának öntudata*, hite, életvágya és megállította a közelgő halált. Lelkes és hívő honfiak álltak élére a megújító munkának: a lív ébredés és nemzeti újjászületés mozgalmának.

1888-ban történt, hogy egy ifjú finn tudós, a nálunk is jól ismert nyelvkatató: dr. *Setälä Emil*, a finn tudományegyetem megbízásából és ösztöndíjával felkereste a rigai tengeröböl kurlandi partjait, hogy ott tanulmányokat végezzen a lív hagyományokra és maradványokra vonatkozólag. Ez az ifjú ember a következő esztendőben: 1889-ben a Magyar Tudományos Akadémia előtt is beszámolt kutatása eredményeiről. Felolvasását ezekkel a szavakkal zárta:

„Egyízben a domesnäsi félsziget sarkán egy fiatal lív emberrel beszélgettünk arról a keskeny partszegélyről, amelyet ő hazájának nevez; arról a csekélyszámú népről, amelynek tagjai közé számítja magát; és arról a nyelvről, amely neki anyanyelve. Mikor arra került a szó, hogy ezt a nyelvet végromlás fenyegeti, ő lelkesülten mondotta: Nem, a partlakók nyelve nem vész el. Ameddig ez a kuólkai félsziget és ezek a parti halmok — s itt kezével rájuk mutatott — megmaradnak helyükön, addig a lív nyelv is megmarad. De mi, tekintetes Akadémia — fűzi hozzá az ifjú tudós —, nem osztozhatunk ebben az optimista fel-fogásban. A lettségbe való beolvadás s ezzel a halál egészen biztosan előttük áll a líveknek.“

Közel egy félszázad telt el azóta, hogy az ifjú finn tudós előtt a lelkes lív fiatalember hitet tett a maga népének és nyelvének jövője mellett. És ha él még, immár mint hajlottkorú férfiú, 1933 nyarán egy lélekemelő nemzeti ünnepet érhetett meg és pedig: a „*Lívbarátok Szövetsége*“ fönnállásának tízéves jubileumát. Azét a Szövetséget, amely 1923-ban, a lett köztársaság fiatal éveiben, éppen a *lív nyelv és kultúra megmentése érdekében alakult meg*. Olyan jubileum volt ez, amelyen a lív nép a rokonnépek kiküldötteinek jelenlétében lelkes örömmel ünnepelhette az egykori lív ifjú hitét s hitének valóraválását, akivel a kételkedő fiatal finn tudós 45 évvel azelőtt a lív tengerparton találkozott.

A lezajlott félszázad alatt nagy történelmi eseményeknek volt tanuja az emberiség. Főként pedig a világháború hozott nagy fordulatot Európa népeinek történelmébe. A világháború bukása *északi testvéreinket is fölszabadította az elnyomó orosz uralom alól*. A töredék lív népnek természetesen nem lehetett igénye arra, hogy sorsa és élete felől bármely vonatkozásban is önállóan döntsön, illetőleg rendelkezék s a legjobb esetben is csak mint *nemzeti kisebbség* jöhetett számításba. És bár a líveket az államfordulat nem a környező valamelyik rokonnép, hanem a *tőlük fajra, szellemre és nyelvi sajátságokra teljesen idegen* nemzet fennhatósága alá helyezte s elenyészően csekély számuk miatt még azoktól a kisebbségi jogoktól is elütötte,

amelyeket az újonnan alakult északi államok apró kisebbségeinek is biztosítottak a békeszerződések: mégis lényeges változást jelentett sorsukban az a fordulat, hogy az orosz cári uralom alól az *újonnan alakult demokratikus lett szabad köztársaság uralma alá kerültek.*

A világháború utáni korszak egyben a nemzeti öntudatra ébredés kora is mindenfelé a világon. Ez az ébredés *kihatótt a lív népre is*, amely már-már tényleg hajlandó volt lemondani nemzeti multjáról és annak hagyományairól. Annyival is inkább, mert a frissen alakult lett köztársaság kormányzata maga is rajta volt, hogy a lívek beolvasztása mennél előbb és mennél gyökeresebben menjen végbe. Ám éppen ez a buzgóság hívta ki a lívek ellenállását és nemzeti öntudatát. A lívek segítségére jött a finn és észti testvérek támogatása, akik minden erővel *meg akarták menteni a tudomány számára a lív népet és hagyományokat.*

Ilyen előzmények után alakult meg 1923-ban a Lívbarátok Szövetsége, amely *a lív nemzeti ébredés kerete és eszköze* lőn.

És most e mozgalom szellemi vezéreinek a kalauzolása mellett jelentkezett a lívek kicsiny küldöttsége a rokon népek kongresszusa előtt. Szerény kérésük mindössze arra vonatkozott, hogy a testvérnépek támogassák őket saját nyelvű tankönyvek kiadásában. A lett kormányzat ugyanis megengedi, hogy a lív gyermekeket heti néhány órában anyanyelvükre oktassák. És mert a lívek is értik a népek életének nagy törvényét: „nyelvében él a nemzet“, azért saját anyanyelvű tankönyveik segélyével akarják megalapozni atyáik nyelvének kultuszát. Azt óhajtják, hogy vándortanítójuk, aki egyfogatú kocsiján járja a falvak iskoláit, amelyekben e kis nép fiai elszórtan élnek, nemzeti nyelvű tankönyvek segítségével plántálja a lív jövő reménységeinek: a gyermekeknek lelkébe a történelmi mult és az anyanyelv iránti szeretetet. Hogy soha meg ne szűnjön az édes anyanyelv zengése és el ne hallgasson a dal, amelyben a lív szív öröme és bánata jut kifejezésre.

Azóta eltelt néhány esztendő s a lívek kívánsága mind közelebb jutott a megvalósuláshoz. Egyre-másra jelennek meg ősi nyelvükön írt könyvek és nyomtatványaik. Sőt *küszöbön áll leghőbb vágyuknak: egy kultúrház fölépítésének a teljesülése is.* A rokonnépek az intézmény fölállításához tekintélyes összeggel járultak hozzá. (A magyar kormány is 3000 pengőt ajánlott föl erre a célra.) A kultúrház alapkölvetéti ünnepségét a jövő tavaszra tervezik; ezen az összes testvérnépek s köztük bizonyára a magyar nemzet is képviseltetni fogják magukat, hogy osztozzanak az új öntudatra ébredt maroknyi rokonnép hitében, boldogságában és jövőre vonatkozó reménységében.

A parányi lív nép hite és erőfeszítése tehát nem maradt eredmény nélkül. Fölemelő és buzdító példa gyanánt minden elnyomott és pusztulásra kárhoztatott kicsiny nép számára: *a lív nemzet halottaiból új életre kelt, új programot, új jövőt tűzött célul maga elé.*

A LÍV NÉP PUSZTULÁSA.

A poraiból megéledett lív nép kicsiny töredéke a mai Lettország (Latvija) északnyugati részében, a rigai tenger-öböl mentén, a kurlandi félsziget csúcsán él, mindössze *12 községben és alig több, mint másfélezer lelket szám-
lálva.*

Ám a mai Lettországnak van egy szélesen húzódó területe, a rigai öböltől keletre eső országdarab, amelynek Lívföld (Livonia, Livland) a neve. Ezen a területen azonban egyetlen lív sem lakik. Pedig a régi történelmi elnevezés, amelyet ma is visel még, kétséget kizáróan egykori lakóitól: a lívektől ered.

Hová lett erről a földről a lív nép?

A lív nép maradékaiban szilárdan él a hit, hogy ők egy nagy és hódító erejű nép leszármazottjai, akik valamikor széles területet tartottak megszállva. E lív hagyományok szerint nemcsak a Lívföld, hanem az egész mai Lettország földje is egykor a lívek birodalmához tartozott, amelynek kezdetei a messze mult homályába vesznek bele. Oly időbe, amikor azon a földön még sem letteknek, sem pedig más népnek híre-hamva sem volt. Azonban az első hódítókra, Livland őslakóira különféle idegen népek: lettek, németek, svédek, dánok, lengyelek és oroszok törtek rá; országuk békéjét, rendjét feldúlták, jólétét, nyelvét, kultúráját fokankint megsemmisítették. S így az egykor nagy és alkotó erejű nép az örökös harc, az idegen hatalmak ellen vívott meg-megújuló küzdelmek, elnyomások és üldözések következtében a századok során kipusztult vagy beolvadt a környező népekbe, főleg pedig a lettségbe, amelynek túlnyomó többsége — szerintük — kétséget kizáróan *lív eredetű*; és jóformán csak hírmondóul maradt meg belőlük az a nem is egészen kétezernyi lélek, amely most Kurland part-

jain él szegénységben, primitív sorsban és elmaradottságban.

Mennyiben felel meg a valóságnak: a történelmi tényeknek a lívek emez öntudata? Oly kérdés, melyet csak meglehetősen későn, alig egy századdal ezelőtt vetett fel és teljesen máig sem derített ki és tisztázott megnyugtató módon a tudományos kutatás.

A lív nép felé általában csak nagyon későn irányult a kutatók figyelme. Egyesek szerint ennek a magyarázatát

A lív tengerpart térképe.

elsősorban politikai okokban kell keresni. A Baltikumra vonatkozó történetkutatást ugyanis elsősorban a német és a lett nép fiai végezték. Márpedig a lív történelmi múlt kérdésének bolygatása és tisztázása egyik népnek sem állott érdekében, miután mindkét népnek jelentős része és felelőssége van a lívek elnyomásában és pusztulásában.

A lívekkel szemben a legrégibb és legnagyobb bűneik kétségtelenül a *német hódítóknak* voltak, akik elsőnek hatoltak be győzelmesen arra a területre, amelyen egykor a lívek szabad népe élte a maga független állami és kulturális életét. A németek fokozatosan ragadták ki a lívek kezéből az atyáiktól örökölt földet s fosztották meg őket ősi vallásuktól és kultúrájuktól. Majd a szabadköltözködés

jogát is elvették tőlük s végül személyes szabadságuktól is megfosztották őket s így taszították fokozatosan egykori szabad állapotukból jobbágysorsba, amelyben meg is maradtak egészen a legújabb időkig, amikor is az orosz általános jobbágyszabadító törvény enyhített a helyzetükön.

Amde a lív mult bolygatása éppígy kellemetlen kérdés volt a *lettekre* nézve is. A lív eredet és mult tisztázása ugyanis egyúttal a lett nemzet eredetének a kérdésére is fényt vetne. Kideríthetné, hogy a ma uralkodó szerepet játszó lett nemzet jórészen lív eredetű. Márpedig ez az eredmény a friss önállóságú és fiatalos nemzeti öntudattal bíró nép körében politikai szempontból semmiesetre sem lenne kedvező hatású.

Igy történhetett meg tehát, hogy a lív nép fiai — viharos történelmi századok során — szinte észrevétlenül sikadtak bele a megsemmisülésbe.

A lívek pusztulásának szomorú állomásait a ránk maradt tudományos bizonyítékok alapján csak elszórt feljegyzések és hézagos adatok jelzik.

Attól kezdve, hogy a németek a XII. század folyamán fokozatosan hajtják hatalmuk alá a pogány líveket és országot, mindjobban *eltűnik e nép a történelmi szemlélet távlatából*. Általában el lehet mondani, hogy ma már a lívek történelemelőtti életére vonatkozólag bőségesebb adatok állnak rendelkezésünkre, mint a XIV—XVIII. századok közé eső történelmi korszakokra vonatkozóan.

1631-ben a svéd *Bureus* a maga földrajzi művében a livlandi nyelvekről beszélve, úgy említi a lív nyelvet, mint amely már legnagyobbbrészt kiveszett és csak néhány faluban maradt fenn.

Még pontosabb tudósítást nyerünk a lívekre vonatkozólag ebből a századból *Hjärns* nevű történetíró tollából, aki 1670-ben azt írja, hogy Ólívland néhány gazdasági majorjában még lívek laknak ugyan, de ezek szinte naponta használják a lett nyelvet s egyáltalában szíves érintkezésben állnak a lettekkel. Ellenben a Kurlandban lakó lívek nem szeretik a letteket, mint ahogyan a lettek is húzódnak az

ottani lívektől, mert félnek a varázslataiktól. Szerinte a lívlandi lívek kipusztulása lett befolyásban leli magyarázatát, mint ahogyan a kurlandiak szívóssága viszont a lett gyűlöletben.

Ilyen körülmények között nem lehet tehát csodálkoznunk azon, ha a XIX. század elején felébredt tudományos érdeklődés már csak a lív nép romjaival találja szemben magát.

Mikor *Sjögren* finn tudós 1846-ban elindul, hogy fölkeresse a maga népével rokon lív nép fiait, természetesen Ólívland felé veszi útját. Útmutatásul szolgál számára *Jürgensohn* észt lelkésznek egy 1839-ből eredő följegyzése, amelyben leírja, hogy találkozott egy 90 éves lív aggastyánnal, aki elmondta neki, hogy az ő ifjúkorában még a régi Lívföldön: Ó- és Újsalis községekben lív nyelven beszéltek az emberek, de hogy ma már mindössze 17 személy érti tökéletesen a lív nyelvet. *Sjögren* az Újsalis nevű uradalom területén tényleg talált is 20 személyt, akik még értették és beszéltek atyáik nyelvét.

1855-ben pedig, amikor *Wiedemann* észt tudós keresi fel ugyanezt a vidéket, mindössze csak négy olyan ember él már itt, akik lív nyelven beszélnek. *Wiedemann* továbbutazik hát Kurland felé, ahol a félsziget északnyugati partjának keskeny sávján egy tömegben még néhányezer lívvel találkozik. Hogy mennyi lív élt ekkor Kurlandban, azt persze pontosan nem tudjuk, mert megbízható statisztikai adatok nem állnak rendelkezésünkre. A régi orosz állami statisztikák ugyanis egyetlen lívet sem tartanak nyilván. Kurlandban 1897-ben felfedeznek ugyan már néhányat, de csekély számukra való tekintettel a lettek közé sorozzák be őket. Kurland lív lakosságára vonatkozólag mindössze helyi statisztikákra vagyunk tehát utalva. Ezek szerint Kurland 12 községében 1852-ben: 2324, majd 1881-ben 3562 lív élt.

Megint eltelt néhány közömbös évtized, melyek alatt Ólívland földjéről nemcsak hogy eltűnt az utolsó lív is, hanem szinte kiveszett még az emlékezetük is. Mikor 1892-ben egy német tudós: *Metz-Schilbach* keresi föl, lív nyomok után kutatva, Salis vidékét, ahol tudós elődei még talál-

koztak néhány lív emberrel, már egyetlen lívül beszélő és értő ember sincs az egész Ólívland területén. Sőt amikor a német tudós a lakosság körében a lívek után érdeklődik, kiderül, hogy az itt élő emberek még a lív nevet sem ismerik s azt hiszik, hogy az érdeklődő vagy észtekre, vagy oroszokra gondol. Holott Metz-Schilbach előadása szerint a vidék lakóiról úgy testalkatuk, mint sajátos nyelvjárásuk és népszokásaik alapján kétségtelenül megállapítható volt a lív eredet, amely azonban náluk már teljesen feledésbe merült. Holott a belső területeken lakó lettek maguk is úgy nyilatkoztak a tengerpart közelében lakókról, hogy azok másfajtájú emberek, akiket ők előszeretettel „disznófülüek”-nek neveztek.

A fiatal *Setälät* pedig 1888-ban már a *kurlandi* látogatásának tapasztalatai is arról győzték meg, hogy a lívek sorsa meg van pecsételve s azért a tudományos kutatás számára mindennél sürgősebb és parancsolóbb a helyzet, ha egyáltalán meg akarja menteni a lív nép és nyelv emlékeit és adatait a jövő számára.

Pedig az igazán nehéz idők még csak az új század kezdetén, a világháborúval jöttek el a lívekre, amelyek olyan próba alá vetették ezt a sokat szenvedett, szerencsétlen népet, amilyenre az európai béke boldog évtizedeiben felnőtt finn tudós álmaiban sem gondolhatott.

A lívek a háború előtt is még közel 3000-en éltek Kurland partjain. Az orosz hadvezetőség azonban a háború folyamán mindenestől kitelepítette és az ország belső területeire parancsolta őket eredeti lakóhelyükről, amely akkor hadműveleti terület volt. Az elhurcolt lívek több, mint három évig éltek letarolt szülőföldjüktől távol, ahová csak a háború végeztével térhettek vissza. A kitelepítéssel járó viszontagságok és maga a háború is éppen a felére csökkentették számukat s jelenleg is körülbelül ezen a színvonalon állanak.

*A liv nép szellemi vezérei.
Erviő, lelkész, — Stahler, a Livli szerkesztője, — Damborg, tanító,
Dziadkovski Brunó.*

A IV. finn-ugor kongresszus liv résztvevői.

Līv halászcsalád.

A SZELLEM MENTŐ MUNKÁJA.

A Setälä által sürgetett tudományos érdeklődés és kutató munka egy század óta tényleg mind fokozottab mértékben fordul a lív nép multja és jelene felé.

A lív nemzetre vonatkozó érdeklődés kezdetei igazában az *Orosz Földrajzi Társaság* megalakulásával állanak kapcsolatban. Amikor ez a társaság és annak etnográfiai alosztálya megalakult, a társaság tagjainak tudományos érdeklődése nyomban ráirányult a balti tartományok népeire s köztük a sokáig figyelmen kívül hagyott lív nép történelmére és népi sajátosságaira is.

Elsőnek 1846-ban *Hillner* orosz akadémikus cikke jelent a lívek kurlandi maradékáról.

Hillner cikkének hatása alatt *Baer* akadémikus kezdeményezésére az Orosz Földrajzi Társaság még ugyanazon évben megbízza *Sjögren* finn tudóst, hogy keresse föl a lív nép fiait. A társaságnak ugyanis az volt a terve, hogy összegyűjti és kiadja Oroszország összes népeire vonatkozólag a szükséges nyelvészeti és néprajzi adatokat.

Sjögren András János finn származású tudós, a szentpétervári akadémia tagja, el is indult a lívek közé. Hat év multán, 1852-ben Sjögren anyagának kiegészítése céljából újabb utat tett a lívek közé. Kutatásának eredményeiből azonban csak alig valamit hozhatott nyilvánosságra, mert anyagának rendszeres feldolgozásában meggátolta korai halála. Az Akadémia Sjögren művének folytatásával és befejezésével *Wiedemann* reváli gimnáziumi tanárt bízta meg. Wiedemann felhasználva és rendezve a Sjögren gyűjtötte anyagot s azt a saját kutatásainak eredményével is kiegészítve, 1861-ben megjelentetett egy hatalmas művet,

amely 1000 nagy negyedrért oldalon néprajzi és történelmi bevezetésen kívül lív nyelvtant, nyelvmutatványokat, továbbá lív-német és német-lív szótárt tartalmaz. Wiedemann nagy műve azonban több szempontból hiányos volt és többféle kifogás alá esett. Nyelvrendszere nem volt kielégítő, fonetikai oldala nagyon hiányos; a nyelvtörténetre vonatkozólag sok fontos adat elkerülte a figyelmét; nyelvmutatványainak csak elenyésző töredéke eredeti, a legtöbbje csak fordítás.

A megindult lívkutatásnak szintén jelentős mozzanata volt a Dr. *F. Waldbauer* orvos antropológiai tanulmánya. Waldbauer 1878-ban 100 líven eszközölt megfigyeléseket és testméréseket s megfigyeléseinek eredményét a következő esztendőben adta ki „Zur Anthropologie der Liven, Dorpat“ című doktori értekezésében.

Ilyen előzmények után kereste fel 1888-ban az ifjú *Setälä Emil* Kurland északi patjain a lívek maradéknépét.

Setälä nagyobb tanulmányban foglalta össze a lív népre vonatkozó adatait. Tanulmányát a Magyar Tudományos Akadémia 1889 május 6-án tartott ülésén magyar nyelven is felolvasta, amely nyomtatásban a Nyelvtudományi Közlemények ugyanazon évi füzetében* jelent meg. Setälä ebben a tanulmányában, miután rövid kritikai áttekintést nyújt a megelőző kutatásokról, részletesen ismerteti a kurlandi lívek életét, majd a lív nyelv törvényeit foglalja össze s végül a lív folklórra vonatkozólag közöl értékes adatokat. Tanulmányához lív nyelvmutatványokat és egy lív népmesét is csatol, amelynek egyben finn és magyar fordítását is bemutatja.

Az újabb időben *Loorits Oszkár*, az észti múzeum vezetője végzett értékes munkát a lív nyelvemlékek összegyűjtésével és rendszeres feldolgozásával.

★

A nyelvi kutatásokkal párhuzamosan haladtak a lív népszokásokra és népi jellegzetességekre vonatkozó kutatások is.

Sjögren 1846-ban nyelvkutató útjára magával vitte

* Nyelvtud. Közlöny XXIV. kötet, IV. füzet, 1889.

Pezoldot, a híres festőt azzal a szándékkal, hogy vele a kurlandi és lívlandi lívek között népviseleteket és tipikus portrékat rajzoltasson. S abban a műben, amelyben Wiedemann Sjögren adatait összefoglalta, *Pezold* rajzai is helyet találtak a lívekre vonatkozó néprajzi adatokkal egyetemben.

Setälä pedig *Wallin* nevű munkatársát vitte a maga tanulmányútjára, aki rajzokat készített lív házakról és etnográfiai tárgyakról.

De az igazi néprajzi kutatás mégis csak a legújabb időben indult meg. És pedig főleg a néprajzi múzeumok föllállítása — úgy Tartuban, mint Rigában — és ezeknek állami támogatása járultak hozzá jelentékenyen ahhoz, hogy mind több adat és néprajzi tárgy álljon a kutatás rendelkezésére. *Leinbock* tanár közlése szerint a rigai múzeum lív anyaga jelenleg körülbelül 200 néprajzi tárgyat tartalmaz. Ezek közül a lívek főfoglalkozására: a halászsatra vonatkozó adatok már föl is vannak dolgozva és pedig éppen *Leinbock* által.

Csak természetes, hogy a néprajzi adatok mindmáig meglehetősen hiányosak. Hiszen a lív népszokások és jellegzetességek a századok folyamán meglehetősen elvesztek, illetőleg elmosódtak. Viszont az is bizonyos, hogy a lív népviselet ránk maradt hagyományai, a nép sajátos foglalkozási módjai, eszközei, eljárásai és babonái, főleg pedig antropológiai jegyei élénken megkülönböztetik őket a szomszédos népektől, elsősorban a — lettektől.

Az Orosz Földrajzi Társaság által fölébresztett tudományos érdeklődés természetszerűleg korlátozódott a népek nyelvi és etnográfiai sajátosságainak kutatására, míg a történelmi előzményeket és vonatkozásokat meglehetősen kénytelen volt figyelmen kívül hagyni.

Így a lív mult: eredet és történelem egész kérdés-komplexumának a feltárása s nem utolsó sorban a lív öntudat felélesztése is: igazában végül is az erősebb és nagyobb rokonnépek: észtek és finnek érdeklődésének köszönhető.

Különösen nagy jelentőséggel bírnak e tekintetben az

újabb időben megindult és az egész Baltikumra kiterjedő *archeológiai* kutatások, amelyek főleg a balti tartományok népeinek történelemelőtti korszakára vetnek érdekes világosságot és adnak alapot és lehetőséget nagyfontosságú következtetésekre. Ezek a kutatások értékes dokumentumokkal szolgálnak a lívek multjának tisztázására is és nagyban hozzájárulnak a lív nemzeti öntudat megerősítéséhez, mert mindinkább igazolják annak a felfogásnak a helyességét, hogy Lívland őslakói valóban a lívek voltak, akik erre a földre már a messzi történelemelőtti időkben betelepedtek és azt széles területen birtokba vették, uralták.

A lívekre vonatkozó *archeológiai* kutatásokat néhány más, hasonló célkitűzésű tudományos társasággal karöltve, az „Észt Tudományos Társaság“ kezdeményezte. Ez a társaság még 1842-ben keletkezett. Az első *archeológusa* pedig *Kruse* professzor volt Tartuban, aki a maga régészeti munkásságát még 1837-ben kezdte és pedig éppen a jelenlegi Lettországbán talált lív síremlékek feltárásával. Az *archeológiai* kutatások kezdetei a lívekre vonatkozólag tehát igazában messzebbre nyúlnak vissza a multba, mint az irodalmi és etnográfiai irányú tanulmányok. Ezek a kutatások azonban kellő eredménnyel nem jártak és igazi tudományos értékkel nem bírtak. Nem pedig elsősorban amiatt, mert a kutatásokat végző társaságok kivétel nélkül mind németek voltak s így nélkülözték a bennszülött népesség szélesebb köreivel való lelki, szellemi és politikai kapcsolatot, sőt a világháborúelőtti időkben egyenesen arra törekedtek, hogy az észteket a maguk keretei közül kiszorítsák. Az idegen uralom alatt élő észtek anyagi ereje és szellemi színvonala pedig egyelőre nem tette lehetővé az önálló tudományos kutatást.

Éppen ezért új fordulatot hozott a kutatások történelmébe és szellemébe az észtek állami önállósága. A független észt köztársaság ugyanis a *tartui* egyetemen az *archeológiai* kutatás számára önálló tanszéket állított fel, amelynek élére *Talgren* finn tudóst hívta meg.

Talgren működésével kapcsolatban igen élénk *archeológiai* tevékenység indult meg, amelyet hathatósan elősegített az általa szervezett *Archeológiai Intézet*, továbbá

az emlékművek védelméről szóló törvény megalkotása és az állam által nyújtott anyagi támogatás. Az archeológiai Intézet vezetése mellett nagy lendülettel indultak meg az ásatások, melyeknek eredményeképpen az intézet tárai ma már 15.000 darab múzeumi tárgyat tartalmaznak.

Az észti archeológiai kutató munkával párhuzamosan hasonló kutatások központja lett a *rigai* Dómmúzeum is, amelyet a rigai Történelmi és Őstörténelmi Társulat tart fenn, amely 1914-ben vette tervbe, hogy Max *Ebert* vezetése mellett új lendületet ad a balti tartományokra vonatkozó történelemelőtti kutatásoknak és azokat új alapra helyezi azáltal, hogy fölállítja a balti országos archeológiai hivatalt. Ez a terv azonban a világháború kitörése miatt nem valósulhatott meg. Az új fordulatot itt is az új államalakulás hozta meg, amikor is a kezdeményezés más kezekbe került. Ekkor úgy Észt-, mint Lettországbán igen élénk lendületet vett a történelemelőtti időkre vonatkozó kutatás. Lett részről Ebert mellett Fr. *Balodis* neve érdemel említést, mint aki jelentős munkát végzett és aki a rigai egyetemen dolgozik.

Rajtuk kívül fontos része van a fellendülésben: a Műemlékek Országos Bizottságának, főleg pedig a kurlandi inspektornak: dr. E. *Sturmnak*, aki Ebert tanítványa. Mindezek nemcsak hogy kutatásokat végeztek, hanem kutatásaik eredményéről egyik tanulmányt a másik után hozták nyilvánosságra.

De a kutatásra a legfontosabb ösztönző hatással az 1930. évi *rigai archeológiai kongresszus* volt, amelynek megrendezése főleg Balodis érdeme. A *konferencia* főleg arra adott ösztönzést, hogy a Dómmúzeum a maga történelmi anyagát újonnan rendezze. Erre a munkára Carl *Engel*, a königsbergi porosz-múzeum vezetője vállalkozott, aki 1932-ben a maga nyári szabadságát áldozta fel arra, hogy az új katalógust összeállítsa. Az új katalógus, amelynek címe: *Führer durch die vorgeschichtliche Sammlung des Dommuseums, mit 1 Tafel und 6 Karten*, 1933-ban jelent meg Rigában és úgy az anyag feldolgozása és elrendezése, mint az azokból vont történelmi következtetések tekintetében kitűnő kézikönyvnek bizonyult.

LÍV BIBLIOGRÁFIA.

A lívek legrégibb történetére vonatkozó bibliográfiát már Sjögren és Wiedemann összeállították és kiadták lív grammatikájuk bevezetésében. A régebbi lív bibliográfiának ugyancsak gazdag sorozatát találjuk Waldhauer Ferdinánd lív antropológiájában is. De a lív irodalom legalaposabb áttekintését (1926-ig) *Loorits* Oszkár adta, mint bevezetést Valik liivi muistendeid I. című művéhez. *Loorits* bibliográfiája természetesen még nem teljes. Különösen a kurlandi lívekkel foglalkozó újabb irodalom hiányzik belőle. *Loorits* azonban már ezt a hiányzó anyagot is összegyűjtötte s így a teljes lív bibliográfia megjelenése előtt áll.

A lívekkel foglalkozó irodalom ma már olyan nagy, hogy a teljes bibliográfia több kötetet töltene meg. Az alább következő bibliográfia tehát egyáltalán nem tarthat igényt a teljességre s csak az elsőrendű és eredeti anyagot tartalmazó műveket veszi figyelembe. Mindazáltal így is jelentős anyagot tartalmaz s így megfelelő ösztönzést adhat a lív kérdés további kutatására.

I. Általános művek: földrajz, eredet, rokonság, nyelv stb.

- A. L. v. *Schlözer*: Gesammelte Nachrichten von der Überresten der Liven in Livland und Kurland, in Beilagen zum neuveränderten Russland (von M. J. Haigold, Riga und Leipzig, 1770, II. kötet, 345—380 oldal).
- J. F. von *Recke*: in „Wöchentliche Unterhaltungen für Liebhaber deutscher Lecture in Russland“, 1805, Mitau, II. kötet, 19—29 oldal.
- Fr. *Waldhauer*: „Zur Anthropologie der Liven“, Dorpat, 1879 (értekezés).

- E. N. Setälä:* A liv nép és nyelve. „Nyelvtudományi Közlemények“, Budapest, 1889, XXI. kötet, 241—264 oldal.
- Vaiko Wallin:* „Liivin kansa, sen entisyys ja nykyissyys. (A liv nép, multja és jelene.)
- Kr. Kahrkluwalks:* Lihbreschi. (Schta, Daba Jasauli, VII., 3—62, Riga, 1892.)
- Vaiko Wallin:* Liiviläisten rakennukset. „Suomi“, III. sorozat, 7. kötet, 1893.
- Wolf von Metzsch-Schilbach:* „Die letzten Liven“, Globus, Braunschweig, 1892, LXI. kötet, 23. szám, 353—359. oldal.
- Rich Weinberg:* Über einige Schädel aus älteren Livengräbern, Az Észt Tudományos Társaság közleménye, 1896, Dorpat. — „Crania livonica“, Természetkutató Társaság, Dorpat, 1902. — „Zur Schädelkunde der Liven“. (Biologisches Zentralblatt, 1903, Leipzig, XIII. évf.)
- E. Landau:* Ein Beitrag zur Anthropologie der Liven. Journal de le Société Finno-ougrienne, 1909, XXVI. évf.
- L. Kettunen:* Untersuchungen über die livische Sprache I. (Acta univ. tartuensis, 1925, VIII. kötet.)
- Oskar Loorits:* Liivi Rahva olevik, „Eesti Kirjandus“, 1923.
- J. Vilde:* Materials concerning the Anthropology of Livs, Acta univ. iatriensis, 1924, XI. évf.
- W. Hillner,* Pastor zu Angemünde und Popen: Die Liven an der Nordküste von Kurland in Bulletin de la classe histories-philologique de l'Académie Imperiale des Sciences de St. Petersbourg, 1857, tome III.
- P. Kolppen:* Die Bewohner Kur- und Livlands im Allgemeinen und die Liven insbesondere.
- A. J. Sjögren:* Reise nach Livland und Kurland zur genauen Untersuchung der Reste der Liven und Krewingen. Denkschrift der russischen geograph. Gesellschaft, Weimar, 1849, I. kötet.
- F. J. Wiedemann:* Über die livische Sprache und ihr Verhältnis zu der estnischen in „Mélanges russes“, 1859, III. 675—724. o.
- J. A. Sjögrens* Gesammelte Schriften, II. rész: Einleitung von F. J. Wiedemann: Livische Grammatik mit Wörterbuch. Szentpétervár, 1861, Tudományos Akadémia.

II. Történet, mult, jelen, foglalkozás.

- W. von Dittmar:* Disquisitio de origine hominis livoniae (1807).
- J. K. Bähr:* Die Gräber der Liven, Dresden, 1850.
- Kunik:* Die Liven und ihre Klagen. St. Petersburger Zeitung, 1862, V. 23, 109. sz.

E. Neumann: Die Liven und ihre Klagen. Baltische Monatschrift, 1862, V.

Heinrichs von Lettland: Livländische Chronik. Fordította és magyarázta Eduard Pabst. Reval, 1867.

F. Leinbock: Liivlaste kalastusest ja vähipüügist. Eesti Rahva Museumi Aastaramat, IV. 1928, Tartu.

III. Vallás, néphit, mesék, mondák, népszokások stb.

O. Loorits: Liivi rahva usund, I., III., németnyelvű összefoglalással.

Livische Märchen und Sagenvarianten, Helsinki, 1926. — Die Geburt und der Tod in der livischen Volksüberlieferung. Tartu, 1932.

IV. Népköltészet, művészet, ruházat.

F. D. Pauly: Descriptions ethnographiques des peuples de la Russie, St. Petersburg, 1862.

A. O. Heikel: Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen. Finn Irodalmi Társaság, Helsingfors.

O. Loorits: Liivlaste rahvalauludest. „Postimees“, 1922, április 5, 78. sz.

Lauri Kettunen: Liiviläisten kansallislaulu, a „Suomen Heimo-päivä 3“. Helsinki c. füzetben.

Dr. Manninen: „Die finnisch-ugrischen Völker“, Tartu, 1932. Megjelent finn és észt nyelven is 1929-ben.

A LÍV MULT

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BEVEZETÉS.

A lívekre vonatkozó történelmi ismereteink a tudomány jelen állása mellett is még számos hézagot mutatnak fel.

Mindenekelőtt meglehetősen homály takarja, mint általában a finn-ugor népek történelemelőtti életét, úgy közelebb-ről a lívek őstörténetét is. Ezen a homályon ugyan áttört már egy-két fénysugár, amelyet a legújabbkori régészeti kutatások villantottak fel; anélkül azonban, hogy az események egymásutánjára és a részletekre vonatkozólag elégséges és megfelelő adatokat hoztak volna napvilágra. Főleg pedig éppen a lív nép különállását és betelepődését illetően vagyunk még mindig találgatásokra utalva.

Am éppoly keveset tudunk a lívekről a történelmi időkből is.

Mielőtt a németek meghódították volna Livlandot, mindazokat a népeket, amelyek az ő közösségükön kívül éltek, összefoglaló néven egyszerűen „undeutsch“-oknak nevezték. A lív és lett megkülönböztetéssel mindössze a XII. század krónikaiban találkozunk először. S így a Livlandra vonatkozó első krónikákban és feljegyzésekben a lívek a Baltikum többi más, rájuk nézve idegen népeinek sűrűjében szemünk előtt vesznek. És ha azokban a küzdelmekben, amelyeket a germán hódoltatók ellen vívnak meg politikai és szellemi szabadságuk védelmében, éles világításban ugranak a szemünk elé harcias lendületükkel és szívós hűségükkel a régi, népi hagyományokhoz: ez újra csak átmeneti jelenség.

Attól kezdve, hogy a németek fennhatóságuk alá hajtják a Baltikum földjét és ott gazdasági, politikai és kulturális tekintetben hosszú századokra berendezkednek: a bennszülött népesség politikai és kulturális élete szinte teljesen jelentéktelenné zsugorodik és e földdarab történelmé-

nek alakításában szerepet nem játszik. Livland sorra változtatja gazdáit. A német fönnhatóságot hol lengyel, hol svéd, hol dán, hol orosz uralom váltja fel, illetve dönti meg. De ezek a változások az itt élő népek sorsában, belső életében lényeges fordulatot tulajdonképpen soha nem jelentenek. Ezeknek a népeknek hosszú századokon keresztül igazán csak annyi választásuk van, hogy egyszer az egyik, más-kor a másik elnyomó hatalom alá rendeljék a maguk nyomorult életét.

És azok a „szabadságküzdelmek“, amelyeket időnkint az önkényuralkodók zsarnoksága ellen vív meg a lakosság, — akár fegyveres, akár szellemi erővel, — már többé szintén nem a saját népi kultúrájuk és politikai szabadságuk érdekében történik, hanem csak az első hódoltatók: a németség érdekében.

De különösen és fokozott mértékben áll mindez éppen a lív népre, amely a sokszázados küzdelmek, harcok, szenvedések, pusztulások és elnyomások során nemcsak hogy *a történelmi események színpalái mögött tűnik el, de fizikai létében és valóságában is fokozatosan csökken le, olvad el.*

A legjellegzetesebb mozzanata pedig ennek a mindenképpen szomorú lív történelmi sorsnak éppen a lettségbe való beolvadás csapása. Vagyis az a tragikus fordulat, hogy a lívek nemzetiiségi szempontból végül sem a németség, vagy a livlandi németeket is leigázó többi idegen hatalom jelenti a végveszedelmet, hanem a tettek.

A németek ugyanis az első hódítás alkalmával, hogy a maguk politikai biztonságát Lívföldön megszilárdítsák, kénytelenek barátságot kötni a lettekkel és azokat különféle kedvezményben részesíteni. A lettek abban az időben még a Dűna felső folyásánál laktak és legközelebbi rokonságban a litvánokkal álltak, akik ekkor már az ariánus vallásnak voltak a hívei. Ilyen módon a maguk pogányságában kétféle vallási csábításnak voltak kitéve. Egynek, amely rokonaik részéről környékezte őket: ez volt a keleti vagy ariánus kereszténység. A másik oldalról pedig a németek által képviselt római, vagy nyugati kereszténységnek. A lettek a feléjük közelítő német barátság felé hajlottak és ezen az úton lehetségessé vált számukra a mind nagyobb mérvű

előnyomulás azokra a vidékekre, amelyeket eredetileg a lívek tartottak megszállva. A letteknek a németek segítségével történt ez az előnyomulása mind végzetesebbé vált a lívekre. Mind nagyobb teret biztosított a lettek számára a lívekkel szemben úgy nemzetiségi, mint kulturális és politikai tekintetben. Így az a lett népesség, amely pedig a lívekkel együtt szenvedni kersztül a századok kegyetlen harcait, politikai és szellemi elnyomását, az idők folyamán vele szemben még külön elnyomóként is szerepel.

És ha mármost felvetjük a kérdést, miért sikerült ennek az elnyomásnak Ólivland földjén teljesen eltüntetnie a lív népet, holott ugyanakkor Kurlandban a lívek mindvégig megőrizték atyáik nyelvét és szokásait; akkor erre a következő választ adhatjuk: Kurland félszigetének azt a darabját, amelyen a lívek maradéka él, széles, erdős és mocsaras sáv választja el a belső területen megtelepedett lettektől. Ez a földrajzi helyzet meglehetősen megnehezítette — szinte mindmáig — a két nép között való érintkezést s így a lívek számára a lettekkel való elegyedést is. Ehhez járul még, hogy e két nép — az adott földrajzi helyzet folytán — különböző foglalkozással bír s így őket a foglalkozásból eredő sajátos mentalitás is elkülöníti egymástól. A tengerrel való örökös harc ugyanis egészen más jellemet és lelki kultúrát termelt ki a lívekből, mint azt, amely a nyugodt körülmények között élő és földműveléssel foglalkozó letteket jellemzi. A kurlandiaknak a lettek iránti gyűlöletéről a legtöbb történetíró megemlékezik. Ezzel szemben Ólivland területén a lívek a német és lett népesség közé voltak beágyazva s azok között éltek békésen és elszórtan. Nyelvüket sem a németek, sem pedig a lettek nem tanulták meg; ha meg akartak élni, ők voltak kénytelenek a német és lett nyelvet elsajátítani. A nyelvvel együtt azután fokinkint vették át előbb az illető népek kultúráját, majd nemzeti öntudatát is.

A lív nép katasztrófája mindenesetre azzal a gazdasági és politikai elnyomással veszi kezdetét, amely a német-ség első térhódításával fokozatosan sujtott le rájuk. Az elsőnek benyomuló német lovagrend és az utánuk betelepülő német nemesség a bennszülött lakosságot, köztük a líveket

is fokozatosan fosztotta meg földjeitől. Lassankint az egész népesség jobbágysorsba süllyedt le. Ősi birtokaikon az egymást váltogató idegen urak és hatalmak osztozkodtak. Az elszegényedett és a kurlandi partokra szorult lív lakosság lassanként már kizárólag a halászatra és hajózásra volt utalva, hogy megélhessen.

Siettette a lív nép pusztulását kulturális elhanyaglásuk és gondozatlanságuk is; a tudományos világ közömbössége velük szemben és késedelmes jelentkezése felfedezésükre és megmentésükre.

Ma már, mint láttuk, mindez másképen van. A lívek a jobbágysorsból már régóta felszabadultak és egy szabad köztársaságnak lettek az alattvalói; a tudomány figyelme is mind fokozottabb mértékben fordul feléjük, de különösen is jelentős segítséget nyertek finn és észti rokonaik támogató, szerető érdeklődésében és gondozó munkájában.

A lív nép pusztulása, ha mindjárt a sír szélénél is, megállt.

1. A LÍVEK ŐSTÖRTÉNELME AZ ÁSATÁSOK FÉNYÉNÉL.

Lettország, s így a lív nép őstörténetére vonatkozólag is, hosszú időn keresztül jóformán semmi bizonyosat nem tudott a történetkutatás.

A legrégibb írásos feljegyzések a Kr. u. 1115 körüli időből valók, éspedig az úgynevezett *Nestor*-krónikából, amelyet egy kievi krónikaíró: *Sylvester* állított össze. Ezt a Nestor-féle krónikát később, 1225 körül, a lívországi krónikás, *Lett Henrik* továbbította észak felé.

A legújabb időben megindult archeológiai kutatásoknak azután már sikerült úgy a balti tartományok egész területére, mint különösen éppen Lettland korai történetére némi fényt deríteniük. Azonban az archeológusok ezeket az így felderített eredményeket kezdetben meglehetősen ellentmondóan értelmezték s azokból egymástól eltérő következtetéseket vontak le. Ezeket az ellentéteket azonban az 1930-ban megtartott archeológiai kongresszus meglehetősen kiegyenlítette. Ezen a második balti archeológus kongresszuson ugyanis, amelyet Rigában tartottak, a kongresszus

vezetőjének, dr. C. Engelnek sikerült új megegyezést elérnie és elfogadtatnia s a rigai dómmúzeumot is ennek megfelelően új rendezésben állítania a történelmi kutatás szolgálatába. Ezek az eredmények a tudományosság számára lehetővé tették, hogy világosságot derítsen a balti tartományok népeinek történelemelőtti korszakára is.

A lívek lassú lettesedéséből, mint Setälä mondja, már a régebbi történetírók természetesen következtettek arra, hogy a lívek és kúrok voltak Livland és Kurland őslakói, akikre a lettek csak később törtek rá, azokat leigázták és lassanként magukba olvasztották. Ezzel a régebben általánosan vallott felfogással szemben azonban egy finn tudós: Yrjö Koskinen arra a következtetésre jutott, hogy az őslakók a lettek voltak, a lívek pedig a hódítók. Koskinen „Sur l'antiquité des Lives en Livonie“ című művében ugyanis arra utal, hogy a lívek régebbi előnyös elhelyezkedése a tenger és a folyók partján, s velük szemben a lettek hátrányos helyzete az ország belső erdőségei között: sokkal inkább igazolja azt a feltevést, hogy a lívek voltak a lett őslakók leigázói és meghódítottai. Koskinen hivatkozik Lett Henrik közlésére is, aki határozottan állítja krónikájában, hogy a lívek a letteket elnyomták. Mindebből Koskinen azt a végső következtetést vonja le, hogy a lívek csak a Kr. utáni VIII. század elején jöttek Livland földjére, ahol ekkor már a letteket ott találták és leigázták s azután — miként ez már más hódoltatókkal is megtörtént — a legyőzött nép nyelvét kezdték átvenni és a meghódított népbe lassan beleolvadni.

Koskinen feltevését azonban az archeológiai ásatások, úgy látszik, nem igazolják. Ezekből ugyanis annyi máris kétségtelenül megállapítható, hogy a Baltikumot a történelemelőtti időkben — az újabb kőkorszakig visszanyomozhatóan — *finn-ugor eredetű népesség lakta*. Éspedig olyan időben, amikor még a balti törzsek előnyomulása nem mutatható ki ezeken a területeken.

Ezek a régi finn-ugor törzsek azokról a kőrakásokról ismeretesek, amelyeket sírhelyeik körül emeltek. Települé-

seik nyomait az ásatások e körakások révén szinte megszakítás nélkül végigkísérik; térben: Livland és Kurland partvidékein; időben pedig: a régebbi népvándorlások koráig. Az ásatások útján feltárt eszközökből pedig arra következtethetünk, hogy ezek a népek halász- és vadásznép voltak. *A lívek minden valószínűség szerint ennek a finn-ugor településnek voltak a végső nyúlványa Nyugat felé.*

Ezek a finn-ugor törzsek később, bizonyos átmeneti időre, elszegényedtek és visszaszorultak. De a Kr. utáni századokban már új fellendülést élnek meg, amelyet a történetírók általában a jótékony skandináv befolyásnak tulajdonítanak.

A finn-ugor népeknek ez a belső megújulása természetesen külső terjeszkedést is vont maga után. Éspedig éppen a lívek csoportja volt az, amelynek az előnyomulása nyugati és közép Livlandban, valamint északi Kurlandban megállapítható. Persze, hogy ez a fellendülés egy régóta ott élő törzsnek a megerősödése és terjeszkedése volt-e pusztán, vagy pedig egy újabb finn bevándorlásnak a következménye: ez ma még eldöntetlen kérdés, s emiatt egyelőre valóban tisztázatlan probléma a lívek különállásának és bevándorlásának kérdése is.

2. A TÖRTÉNELMI IDŐ KEZDETEI.

Több forrásból is ellenőrizhető és egybehangzó adataink vannak már a lívek elhelyezkedésére és sajátos népi életére vonatkozólag a Kr. utáni VIII. században. Ezek szerint a finn-ugor eredetű lívek ekkor *Nyugat-Livland* és *Észak-Kurland* területein laktak. Mindkét helyen a tengerpartok mentén. Éspedig Kurlandban keskeny, Nyugat-Livlandban pedig 35—40 km széles sávon, a folyók alsó folyása mentén. Ezen a sávon túl pedig két nagyobb csoportban: *lívek és lettek* vegyesen éltek együtt.

Ebben az időben, az újabb vaskorszak első két szakában (800—1200 között) a lívek önálló fejedelemségben éltek a maguk politikai és kulturális életét. (Egyik fejedelmüknek: *Kaupónak* a nevét is ismerjük.) Körülöttük a balti törzsek vándorló népei telepedtek meg: lettgallok,

Domesnási lív halászcsalád 1846.

(Pezold vízfe:tménye.)

Pogánykorbeli lív sírok.

Lívek 1846-ban.

(Pezold vízf^{est} nény².)

Lív típusok.

semgallok, vendek és a ma még kiderítetlen eredetű kúrok. Mindezekkel a népekkel szemben sikerült önállóságukat biztosítani. A krónikák tanúsága szerint mindössze a szomszédos *Polock* fejedelemséggel szemben jutottak egy időben adófizető viszonyba.

A nagy fordulatot a német benyomulás és hódítás hozza meg úgy általában a balti népek, mint közelebbről a lívek életében.

A lívek és szomszédaik 1200 körül.

3. A NÉMET HÓDÍTÁS ÉS URALOM KORA

A XII. század vége felé új befolyás korszaka veszi kezdetét a Baltikum területén. Kialakul a balti német „rendi állam“, amely hosszú időre megszabja a balti népek történelmi sorsát. Ez a fordulat nemcsak a balti népek ősi kultúráját érinti érzékenyen, amennyiben népi, pogány hagyományaival és intézményeivel szemben a kereszténység tanításait és intézményeit plántálja a balti népek földjére s általában új irányt szab e népek civilizációs, politikai és kereskedelmi kapcsolatainak, de ugyanúgy nagy-

fontosságú változást hoz e népek politikai életébe is. Ez a változás a Baltikum lakóit sorra megfosztja népi önállóságuktól és függetlenségüktől és fokozatosan hajtja a német rend politikai hatalma alá.

Ez a döntő történelmi fordulat azzal vette kezdetét, hogy lübecki kereskedők a XII. század harmadik negyedében a Dűna-torkolatot felfedezték. Ezek a kereskedők ugyanis több mérföldnyi távolságban behajózták a Dűna-folyót és a lívekkel felvették a kereskedelmi kapcsolatot. A kereskedők elbeszélései a felfedezett országról és annak pogány lakóiról fölkellették *Meinhard*nak, a seebergi kolostor agg apátjának az érdeklődését. Polozk fejedelme, akinek a lívek ebben az időben hűbéresei voltak, megengedte *Meinhard*nak, hogy a lívek között maradjon és köztük missziói tevékenységet folytasson. *Meinhard* *Üxküll* városa mellett kőtemplomot is építtetett; missziói munkájának azonban kevés eredménye volt. Utóda: *Berthold* apát más eszközökhöz folyamodott a pogány lívekkel szemben: keresztes hadjáratot eszközölt ki a pápánál ellenük. Azonban a harcokban ő maga is elesett; a lívek pedig az idegeneket kiűzték hazájuk földjéről.

Eredményesebb vállalkozás volt már *Albert*, brémai püspök keresztes hadjárata. Ő 1200-ban kötött ki a Dűna partjánál. Egy évre rá megvetette Riga városának alapjait, majd az ország meghódítása és megtérítése céljából megalapította „*Krisztus harcok testvéreinek lovagrendjét*“, amelyet a pápa is megerősített és közvetlenül a püspök fennhatósága alá helyezett. Húsz év sem telt bele és a püspök fennhatósága alá került mindaz a terület, amely a rigai és a finn tengeröblök között terül el. *Albert* ezt a területet följárnlotta *Sváb Fülöp* királynak és azután tőle mint hűbéradományt fogadta el. A meghódolt terület egyharmadát pedig a rend kapta meg tevékenysége jutalmául. Így ettől kezdve ezen az egész területen a püspökség (később érsekség) és a rend osztozkodtak.

Azonban még csaknem száz évnél kellett eltelnie ahhoz, hogy a balti tartományok népeit teljesen igába törhessék. Közben örökös harcok dúltak, amelyeket a rendnek, illetőleg a püspökségnek kellett megvívnia részint a bennszülöttek

lázadásainak leverésére, részint pedig külső: dán, orosz, litván stb. hódítási törekvések visszaverésére. Az áldatlan harcok során Krisztus harcos testvéreinek a lovagrendje is elpusztult: maradékaik pedig beolvadtak a német rendbe, amely a rigai püspöknek, majd érseknek volt alárendelve.

Ez a függőségi viszony megint újabb harcoknak lett a szülőanyjává. Riga és a német rend versenytársakat láttak egymásban. A féltékenység gyűlölködő harcokban robbant ki, amelyek több mint 30 éven keresztül váltakozó sikerrel folytak és csak 1330-ban fejeződtek be, és pedig *a német rend győzelmével*. A rend ügyes taktikával az egész Baltikum felett kivívta a maga egyedurasságát, amelyet végül a pápa is kénytelen volt megerősíteni. A rigai érsekek ezentúl a rend tagjai közül kerültek ki és az érseki káptalanság beléjük olvadt.

A rend hatalmát azonban csakhamar megtörte a *lengyelek* beavatkozása, amely a porosz rendet lengyel fennhatóság alá vonva, azt a lívlandi rendtől elszakította s így az utóbbit a maga hátvédjétől fosztotta meg. A lívlandiak ugyan elszigeteltségük dacára is még közel másfélszázadig meg tudták őrizni önállóságukat, amit kitűnő rendmestereiknek, elsősorban Walter von *Plattenbergnek* köszönhetnek, aki a maga bölcs előrelátásával és hadisikereivel az orosz nagyhatalom fenyegető veszedelmét háráította el a Baltikum felől. A rend és vele a német befolyás sorsa azonban már meg volt pecsételve. Először is a renden belül ismét kiújultak a belső viszályok. Az érsekség és a rend között újra elmérgesedett a helyzet, amely fegyveres összeütközésre vezetett. Közben Németországból a balti tartományokba is elhatott a reformáció, amelynek eszméi előtt Riga, Reval (Tallinn) és Dorpat (Tartu) hamarosan meghódoltak. E városokhoz Luther már 1523-ban buzdító körirattal fordul, később pedig a 127. zsoltár fordítását ajánlja a rigaiaknak. A reformációnak ez a gyors sikere könnyen megérthető abból, hogy az itt élő németiség igen élénk kapcsolatot tartott fenn az óhazával. A városokból kiindulva azután lassan az egész országot meghódította a reformáció. *Sőt mihamar meghódol előtte maga a lovagrend is*. Leghevesebben és legkitartóbban még *Blankenfeld* érsek állt ellene a

reformációnak, aki minden eszközt felhasznált arra, hogy a régi hit tekintélyét megvédje, de hasztalanul. A XVI. század közepén be volt fejezve Ó-Lívland evangelizációja. Az 1554-iki országgyűlés kimondja, hogy ezentúl csak evangélikus prédikátorokat szabad alkalmazni az országban. Az 1555-iki augsburgi vallásbéke aláírói között pedig Lívland küldöttei is ott szerepelnek.

A végső csapást azonban mégis az oroszok betörése mérte a német rendre. *Rettenetes Iván*, orosz cár megesküdtött arra, hogy nem nyugszik addig, amíg Lívlandot hatalma alá nem vonja. 1558-ban hadaival betört az országba, amelyet azok végigraboltak és elpusztítottak, a lakosság egy részét pedig elhurcolták. A rend hiába kért segítséget a birodalomtól. A rend mestere: *Gotthard Kettler* végül is a lengyelekhez folyamadt segítségért. Miután *Zsigmond Ágoston* lengyel király a lívlandiaknak biztosította új vallásuk szabad gyakorlatát, továbbá kiváltságait és ősi jogait, *Gotthard Kettler* felajánlotta neki Lívland és Kurland területeit, amelyeket mint hűbértokot kapott vissza tőle. Csak Riga őrizte meg a maga különállását, mint a német birodalom szabad városa. Ez a fordulat véget vetett a rendi állam önállóságának, mire a rend 1561-ben Rigában feloszlottnak jelentette ki magát.

4. LENGYEL KORSZAK.

Lívland az új uralom alatt viszonylag nyugalmat élvezett, de ez nem tartott soká. A lív föld népeire újabb és az eddiginél is rettenetesebb szenvedések vártak, amelyek végül is letarolták az országot, elpusztították a falvakat és városokat, a lakosságot pedig jórészt kiirtották.

A veszély ezúttal is Kelet felől csapott le a szerencsétlen földre, *IV. Iván* orosz cár részéről. *IV. Iván* hadjárata, amelyet a lengyel fennhatóság alatt élő lívlandiak ellen indított, tulajdonképpen egy dán herceg kalandos vállalkozásának a támogatása volt. *Holsteini Magnus* dán herceg ugyanis arról ábrándozott, hogy Lívland földjén, orosz fennhatóság alatt, királyságot fog alapítani. Minthogy ebben az időben az új lengyel király, *Báthory István* Danzig meghódításával volt elfoglalva, *IV. Iván* minden koc-

kázat nélkül rohanhatta meg a védtelenül maradt országot. Szörnyű idők következtek Lívland lakóira. IV. Iván hadai kegyetlenül pusztították végig az országot. A lívlandiak kétségbeesett helyzetükben Magnus királytól kértek oltalmat, aki bízta is őket. Erre IV. Iván újabb és még kegyetlenebb bosszúálló hadjáratot vezetett a lívlandiak ellen. Az iszonyú pusztításnak Báthory fellépése vetett véget, aki Danzig meghódolatása után a svédekkel szövetségbe verte meg és kergette ki az országból az orosz hadakat. Az 1582-ben kötött béke értelmében Báthory és a svédek megosztottak a Baltikum feletti hatalmon. Észtország és Lívland egyrésze a svédeké lett, míg Lívland túlnyomó része Lengyelország fennhatósága alá került. Lengyel uralom alá jutott most már Riga is, amely ezzel a maga régi önállóságát elvesztette.

Lívland csak lassan heverte ki a pusztulást. De az ország lakói nem csüggedtek. Új hittel és erővel fogtak hozzá az elpusztult földek megműveléséhez és bevetéséhez; a városok, falvak és várak felépítéséhez; jövedelmeik fokozásához, amelyeknek jórésze egyelőre arra ment el, hogy vele kiválthatták orosz rabságban sínylődő hozzátartozóikat. Szívósságuknak ékes bizonyysága, hogy éppen ezekben a keserves esztendőkből a kultúra ápolásáról sem feledkeztek meg. A königsbergi egyetem nyilvántartása ezekből az esztendőkből 260 lívlandi ifjúról emlékezik meg, akik ott végezték felső tanulmányaikat.

A nyugalmat azonban rövidesen újabb viaszályok zavarták meg. A béke második évében, 1583-ban megindult az ellenreformáció, amely mindenfelé véres összeütközésekre vezetett. Báthory utóda: *III. Zsigmond* lábbal tiporta a lívlandiak vallásszabadságát és politikai jogait biztosító törvényeket, valamint a lív nemesek kiváltságait is. Mindezek arra ösztönözték a lívlandiakat, hogy levessék magukról a lengyel igát. És mert azt tapasztalák, hogy Észtország a protestáns svédek uralma alatt élénk virágzásnak indult, ők maguk is a svéd fennhatóság után vágyakoztak.

Ez a vágyuk nemsokára teljesebbé is ment és pedig a híres svéd király: Gusztáv Adolf uralma alatt, aki 1629-ben az egész Lívlandot birtokába vette. Ehhez a fordulathoz azonban ismét csak keserves és szenvedésteljes út vezetett.

III. Zsigmond lengyel király, akinek atyai jusson volt igénye a svéd trónra, katolizáló törekvései miatt Svédországban a nemesség ellenállásával találkozott. Zsigmond szorult helyzetében azokhoz a lívlandiakhoz fordult segítségért, akiknek túlnyomó része annyira elégedetlen volt az ő uralmával és azzal szemben szíves örömet adta volna magát éppen svéd fennhatóság alá. A lívlandiak azonban Zsigmond bosszújától való féltükben mégis kénytelenek voltak királyuk pártjára állni. Most ismét hosszú háború következett, amely váltakozó szerencsével hol a svédeknek, hol pedig Zsigmondnak juttatta a lív földet, amelynek hűtlenségéért hol az egyik, hol pedig a másik fél irtotta a szerencsétlen népet. A döntő fordulatot csak Gusztáv Adolf uralomra jutása hozta meg.

5. SVÉD URALOM ALATT.

Gusztáv Adolf uralomra jutása után svéd nagyhatalom megalapítását tűzte célul maga elé, amelyhez az út természetesen a balti tartományok meghódításán át vezetett. 1621-ben kezdte meg támadásait Lívland ellen, de csak 1629-ben sikerült kivívnia azt a békét, amely az egész Lívlandon való uralmat biztosította számára.

A svédek kezdetben messzemenő türelmességgel kormányozták a meghódított tartományokat; amelyeknek régi nyelvi, vallási és önkormányzati joggyakorlatait úgy Gusztáv Adolf, mint utóda: *Krisztina* királynő tiszteletben tartották. A lívlandiak ismét élvezhették a békés esztendők áldásait, ámde megint nem sokáig. *X. Károly* már viszályba keveredett az oroszokkal, ami Lívland átmeneti megszállására vezetett. A külső veszedelem multával pedig belső viszályok dúlták föl az ország békéjét. *XI. Károly* előbb Svédországban, majd a meghódított tartományokban összeütközésbe került a nemességgel, amelynek egyrészét birtokaitól megfosztotta. A lívlandi ellenállást egy *Patkol* nevű büszke és merész nemes vezette, akit lázadásért kegyetlen ítélettel sujtott a királyi bosszú. Patkolnak azonban sikerült ekkor még elmenekülni és a svédek ellenségeit a király ellen ingerelni, később: *XII. Károly* kezébe kerülve azonban kegyetlen halállal végezte életét.

A svéd kormányzat bosszúja tovább működött a lívlandiak ellen: rendeletileg megszüntette a lívlandiak önkormányzatát és svéd főkormányzót nevezett ki föléjük. A lívlandiak egykori hő óhaja tehát, amely a svédek oldalára hajtotta őket, így fordult a visszájára.

A lívlandiaknak a svédekkel való ez a meghasonlása lényegesen hozzájárult az új történelmi fordulat előkészítéséhez, amely rövidesen az oroszokat emelte urrá a balti tartományok fölött.

Az oroszok híres cárja: *Nagy Péter* azt tűzte célul maga elé, hogy birodalmának ablakot nyit Nyugat felé. Ez az ablaknyitás csakis a svéd tartományokon keresztül történhetett meg.

Az események ilyen irányú előkészítésében jelentős szerepet játszott a már említett Patkol nemes is, aki szövetségre nyerte meg Svédország ellen Dániát, Lengyelországot és Oroszországot. Nagy Péter csapatai ostrom alá vették Rigát, amely a heves támadások és fokozódó nyomor ellenére is hónapokon keresztül ellenállott. De amikor Nagy Péter hadainak vezére megígérte a lívlandiak ősi jogainak biztosítását, Riga meghódolt és vele Lívland 1721-ben orosz fennhatóság alá került.

6. A CÁROK KORSZAKA.

Nagy Péter cár ígéretet tett arra, hogy a balti tartományok ősi alkotmányát épségben hagyja és a lakosság valásszabadságát tiszteletben tartja. És Nagy Péter ezt az ígéretét valóban meg is tartotta. Így viszonylag ismét nyugalmas idők következtek el Lívland lakóira.

A békés idők alatt a tartományok kezdték újra kiheverni a hosszú háborúk pusztításait. Az elpusztult falvakat és városokat ismét felépítették; a földművelést jó útra terelték. A hitel s általában a gazdasági élet lassanként fellendült. Sőt még arra is sor kerülhetett, hogy a jobbágyság sorsán némi enyhítés történjék. A nemesség ugyanis önszántából adta meg a jobbágyságnak azt a jogot, hogy panaszait urai ellen előterjeszthesse s így a jobbágyság lassankint megszabadult azoktól a zaklatásoktól és kegyet-

lenségektől, amelyeknek megelőzőleg ki volt téve. Művelődési téren is szemmel láthatólag javult a helyzet.

De ez az általános fellendülés, amely főleg *II. Katalin* uralma alatt következett be, inkább csak a német szellem térhódítását tette lehetővé, mint a nemzetiségek kibontakozását. A háborúk során elpusztultak a belföldi főiskolák s így a lívlandi ifjúság mind nagyobb számban kereste fel a német egyetemeket. Ez az ifjúság az itt szerzett baráti kapcsolatokat azután továbbra is híven ápolta és a régi Lív-földön előharcosa lett a német hagyományok felújításának.

II. Katalin uralkodásának azonban szomorú mozzanata is volt a lívlandiakra nézve. Éspedig az úgynevezett *helytartósági alkotmány* bevezetése. *Katalin* ugyanis a maga egész birodalmát helytartóságokra osztotta fel, ami magára Oroszországra nézve, ahol a közigazgatási állapotok megglehetősen rendezetlenek, sőt mondhatnánk, züllöttek voltak, tagadhatlanul előnyös változást jelentett. *Katalin* azonban ezt a rendelkezését a balti tartományokra is kiterjesztette, amelyek pedig századok során kialakult ősi, német eredetű alkotmánnyal rendelkeztek. Ezekre nézve az új rendelkezés tehát igazában a haladásban való visszavettedést jelentett s igen sok visszaélésnek és viszálynak volt az okozója, úgyhogy *Katalin* utóda: *I. Pál* cár uralomra lépése után ezt a helytartósági alkotmányt Lívlandban megszüntette és a régi alkotmányt helyezte vissza jogaiba.

I. Sándor (1801—1821-ig) uralkodását feledhetetlenné teszi a lívlandi jobbágyság felszabadításának a ténye, amely az orosz területek jobbágyságának a felszabadítását közel 50 esztendővel előzte meg. A jobbágyság felszabadítása elsősorban a felvilágosodás eszméjének köszönhető, amely nagy hódítást vitt véghez a balti tartományok gondolkozó polgársága körében. Ezek az eszmék mindinkább előtérbe hozták a parasztság kérdését, amely heves szellemi harcok után, 1816-ban végre megoldást is nyert azáltal, hogy az észt országgyűlés kimondta a parasztság korlátlan szabadságát, amely által a jobbágyságot megszüntette.

I. Sándor uralma idejére esik a francia háborúk egyik szomorú korszaka is, amely *Kurland* földjére káros következményekkel járt. *Napoleon* seregeinek egy része ugyanis

erre a területre tört be és az országot elpusztította. A hadsereg már Rigát is fenyegette, azonban a város ostromára a francia csapatoknak porosz területen szenvedett veresége miatt végül sem került sor.

A türelmes I. Sándor után *I. Miklós* következett (1825—1855-ig), akinek uralkodását az önkény és a nemzeti és vallási türelmetlenség jellemzi. Az ő uralma alatt minden eszközzel és az élet egész vonalán megindult az oroszosítás mozgalma, amelynek éle egyaránt irányult az evangélikus hit és egyház, valamint a német szellemű iskolázás, irodalom s általában kultúra és hagyományos alkotmány ellen. Az oroszosítás szolgálatában minden eszközt felhasználtak; a régi alkotmányt felfüggesztették s a cenzurát kegyetlen eréllyel gyakorolták. Az üldözések következtében a lakosság köréből számosan tértek át a görögkeleti vallásra.

II. Sándor (1855—1881-ig) már szelídebb eszközökkel kormányzott és bizonyos szabadságot úgy vallási, mint szellemi téren megengedett. 1877-ben azonban a balti tartományokba is bevezette az orosz városi kormányzatot a régi önkormányzat rovására.

A világháború előtti idő utolsó évtizedeiben úgy *III. Sándor*, mint *II. Miklós* cárok uralkodása alatt, amelyeket egyképen a fokozódó önkény és nemzeti türelmetlenség szelleme jellemez, a meghódított balti tartományok helyzete mind rosszabbra fordul. De különösen az alsó néprétegek sorsa válik tűrhetetlenné. Ennek volt a következménye a lett és az észti parasztok forradalma, amelyeket az oroszok kegyetlenül nyomtak el.

7. LETT FÖNHATÓSÁG.

A világháború vége felé, az orosz cári birodalom összeomlása után, a balti tartományok nemzetiségei megmozdultak, hogy kivívják népi és állami függetlenségüket. Így a lettek is már 1917 november 30-án megalkották a maguk nemzeti tanácsát, amely Lettland függetlenségét volt hivatva kivívni. Ekkor azonban a németek szállták meg a Baltikumot és a nemzeti tanács csak 1918 novemberében

kiálthatta ki Lettland függetlenségét. Ugyanakkor ideiglenes kormányt választott az ügyek vitelére. A kormánynak azonban az előnyomuló bolsevikiek elől el kellett menekülnie s Lettland felett a bolsevisták gyakorolták az uralmat egészen 1919 tavaszáig, amikor is a különféle balti nemzet-örségi csapatok kiverték őket az ország területéről.

Ettől kezdve megindult az új állam megszervezéséért folyó belső munka. Majd 1921 január 26-án Lettland önállóságának nemzetközi elismerése is megtörtént a párizsi követi tanácson s ezzel a lett köztársaság megalakulása a nemzetközi jog szempontjából is befejezést nyert.

A Baltikum új határainak a megállapításával a lívek maradéknépe az újonnan alakult lett köztársaság fennhatósága alá került. A lívek tehát végül is annak a népnek a politikai és állami gyámsága alá jutottak, amely a történelem folyamán a legnagyobb veszedelmet jelentette rájuk nemzeti és kulturális szempontból.

Az új államfordulat veszélye a lívekre vonatkozólag most is csakhamar jelentkezett.

A lettekben ugyanis a megelőző uralmi rendszer szomorú hagyománya gyanánt tovább élt az a törekvés, hogy a líveket az uralkodó fajtába beolvassza.

Miként a megelőző és elnyomó orosz uralom nem akart tudni lív kisebbségről, hanem a líveket mindenütt mint letteket tartotta nyilván, úgy a lett hatóságok is nemzeti-ségi rovataikba mindenütt lettek gyanánt vezették be a líveket. A lívek közül a legtöbben ezt úgy fogták fel kezdetben, hogy a nyilvántartással csak újsütetű állampolgárságukat jelöli meg a hatóság. Mindössze egy ember tiltakozott ez ellen az eljárás ellen heves módon, egy *Káphberg* nevű, a néphit szerint fejedelmi családból származó lív, aki népe számára követelte mindazokat a jogokat, amelyek régebben megillették őket. Káphbergnek csakhamar követői akadtak s így lázadozása élénk visszhangot keltett fajtestvéreiben; úgyannyira, hogy ez már kezdett kellemetlen lenni a lett hatóságoknak. Káphberget, akit a lett sajtó gúnyosan a „lívek királyá“-nak nevezgetett, előbb elme-állapotának megvizsgálása céljából elmeorvosintézetbe zárták, majd fogságra vetették, ahol rövidesen meghalt.

Káphberg elnémításával az általa megindított politikai akció is elcsendesedett, ám annál nagyobb lendületet vett az a szellemi megújulás és kulturális akció, amely a líveket nemzetiségük öntudatára, nyelvük és kultúrájuk ápolására és fejlesztésére ösztönözte és amelyet leginkább a lív nép barátai, a rokonnépek, főleg pedig a finnek szellemi vezetői kezdeményeztek és irányítottak. 1923-ban megalakult a *Lívbarátok Szövetsége*, amely célul tűzte maga elé egyrészt a lívek töredéknépében a nemzeti öntudat ápolását, másrészt a lív mult történelmi emlékeinek és kulturális értékeinek felkutatását és összegyűjtését. A mozgalomhoz mindtöbben csatlakoztak és igen eredményes munkát végeztek a fenti célkitűzések irányában. A Szövetség a maga tízéves évfordulóját 1933-ban fényes ünnepség keretében és lelkes hangulatban ünnepelte meg.

A Lívbarátok Szövetségének a megalakítása és munkája mindenesetre új és jelentős fordulatot hozott a lív nép történetébe. Visszaadta nemzeti öntudatukat, felfrissítette nyelvüket, élénkebb lendületet adott annak a tudományos kutatásnak, amely multjuk feltárását, irodalmi emlékeik és dokumentumaik összegyűjtését tűzte célul maga elé.

Az egyesület jelvénye egy: *zöld-fehér-kék* zászló, amelynek értelmét és jelentését a Szövetség zászlódala magyarázza. Ez a lendületes és lelkes zászlódal egyesülésre hívja fel a líveket egy szebb, jobb és boldogabb jövő megteremtése érdekében:

*Lív testvérek, hadd emeljük
Ezt a szent jelet ma fel,
Mely alélt sorsunkban minket
Összetart és fölemel.*

*Itt: e zöld-fehér-kék zász'ó
Fönnlobogva így beszél:
A lív nép. bár elfeledten,
Él és szebb jövőt remél.*

8. A LÍVEK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETE.

A lív nép művelődéstörténetét, sajnos, szintén csaknem ugyanaz a homály borítja, mint politikai történetüket. A lív kultúra alkotásai és dokumentumai közül alig jutott át valami korunkra s e csekélyszámú bizonyosság megmentésére is valóban a végső pillanatban jelentkezett a tudományos kutatás. A lív néppel együtt vesztek el és fogyatkoztak meg a szellemi életük jellegére és értékességére vonatkozó és fénytvető bizonyságok is.

Nemcsak az ősi nyelv írott emlékei, lerögzített és alkotásokban jelentkező hagyományai hiányoznak. Az eredeti lív nyelvet a népköltészet szóbeli hagyományai és alkotásai sem származtatták át korunkra. Erre vonatkozólag szomorúan szép szavakkal jellemzi a helyzetet Setälännek 1889-ből származó jelentése: „A nemzeti élet gyöngülésének jelei: a népdal elnémulása. Elfelejtve saját dalait, a lív ember letűl dalolja el örömét és bűját“.

Am maga a nyelv, a szellemi alkotás eszköze is csak megrontottan került át korunkra. Ez a lív nyelv, amely eredete szerint a finn-ugor nyelvcsaládhoz tartozik, az idők folyamán erős lett befolyás alá került és így az eredetitől sok tekintetben elfajzott.

Jellemző a szomorú lív sorsra, hogy még a reformáció jellegzetes művelődéstörténeti hatása is nyomtalanul haladt el e nép fölött. Mert, míg Európa egyéb népei között mindenütt a nemzeti szellem, nyelv és irodalom megújulását vonta maga után: a lív nép, amely pedig igen korán meghódolt neki, egyáltalán nem élvezte annak nemzetmegújító áldását.

Pedig a történelemelőtti időre vonatkozó legújabbkori régészeti kutatások azt bizonyítják, hogy a lív területen egykor élénk és értékes művelődési élet folyt, amely sajátos erejű és értékű alkotásokban nyilatkozott meg.

Ezek az ásatások a lív művelődés történelemelőtti korszakára érdekes bizonyságokkal szolgálnak. Ezekből a bizonyságokból az tűnik ki, hogy, bár a lívek művelődési életének kialakításában mindenkor élénk szerepet játszottak azok a hatások, amelyek kívülről: más, idegen népek,

illetőleg kultúrák részéről érték: ők önmagukban is teremtető szellemű és alkotóerejű nép voltak. A líveket ért hatások egyébként igen messze ágaznak és szerte terjednek, amiben a lív nép eredeti fogékonyságán kívül közrehatott az a körülmény is, hogy hajóslétükre a legkülönbözőbb földekkel és népekkel tartottak érintkezést.

Azoknak az ásatásoknak az alapján, amelyeket újabban az egész Baltikum területére kiterjedőleg végeztek, ennek a földnek régi településeit *négy kultúrkörre* osztják fel az archeológusok. A felosztás alapjául a különböző települések sír- és lelőhelyformái szolgálnak s e típusok mindegyikét egy-egy népcsoporttal lehet azonosítani.

A *körakások* által jellemzett területen finn-ugor népek éltek, köztük a lívek is. Ezek a népek halottaikat elégették, a halott hamvait urnába helyezték és azután az urna elföldelési helyét kövekkel rakták körül. Ez a kultúrkör kiterjedt Kurland és a mai Lettország egész északkeleti vidékére (tehát Ó-Lívländ földjére) és a mai Észtországon keresztülhúzódva felnyúlt Finnország déli részéig s így a finn-ugor népeknek meglehetősen hatalmas és összefüggő láncát tünteti fel.

Ezzel a kultúrkörrel szemben áll a balti népek három más kultúrköre, amelyeket részint a lapos, részint a halmos sír és csontváz-temetkezés jellemeznek, illetve határolnak el az ekkor még primitív és kizárólag halász, vadász és pásztor finn-ugor népektől. Ezeket a kultúrköröket már sikerült a tudománynak a Kr. e. négy századra visszamenőleg tisztáznia.

A Kr. u. VIII. században a lív területen mind erősebb és fokozódó mérvű *skandináv* befolyás állapítható meg. Ez a befolyás az eddig halász-, pásztor- és vadásznépből *kultúrnépet* csinált és míg egyrészt termékenyítő hatással volt a lívek művelődési életére, másrészt új lendületet adott politikai és hatalmi törekvéseiknek. Az ú. n. *vikingektől* közvetített ez a befolyás azért is nagyjelentőségű, mert nemcsak a skandináv, hanem a vikingek további vonatko-

zásai révén általában a nyugateurópai, sőt a távolkeleti civilizáció áramkörébe is bevonta a Baltikum népeit.

A skanidnáv befolyás a svédek hatalmi politikájának volt az eredménye. A svéd királyok ugyanis a VIII. században kezdték meg tengeri politikájuk bevezetését. Először Észtországra vetették rá magukat, majd Kurlandot is meghódították. Ez utóbbi helyen skandináv kolóniát alapítottak, amelynek befolyása széles területre vonatkozólag megállapítható azokból a sírleletekből, amelyeket (számszerint mintegy 2000 darabot) az utóbbi időben tárt fel az archeológiai kutatás.

Ez a svéd gyarmatosítás, amelyről nemcsak az ásatások, hanem a történelmi és írott források* is beszélnek, döntő módon befolyásolta a lív települések kulturális életét. A Baltikum egyetlen más népére sem gyakoroltak a vikingek oly nagy befolyást, mint a lív és kúr terület népeire. A hatás szempontjából különösen két csoportot lehet figyelembe vennünk éspedig: 1. az *Aa-menti*; 2. a *Düna-menti* lívek csoportját.

Főleg az *Aa*-folyó középfolysánál találhatók fel azok a lív telepek, amelyek az ásatások bizonyossága szerint, a viking-hatás leggazdagabb emlékeit tartalmazzák. Azok a sírok, amelyeket ezen a területen tártak föl, a viking-behozatali tárgyak, valamint az ezeket utánzó belföldi formák ropant gazdagságát foglalják magukban. Ebben a korban már a dombos sír a lívek temetkezési formája. A sírdomb három méter széles és egy méter magas. A halottakat egy kis halomra ravatalozzák föl és úgy fektetik, hogy testük észak-déli irányt mutasson. Sajátos lív szokás e korban, hogy a halottak mellé a sírba alacsony, hasas agyagedényeket helyeznek, amelyek fölül kihajtott szélűek és különböző cirádákkal vannak díszítve. (Jellemző, hogy földműves-eszközök hiányzanak ezekből a lív sírokból.) Temetkezési rítusukhoz tartozik az a gyakorlat is, hogy a halottal együtt kedvenc kutyáját és lovát is eltemetik.

Ami a *Düna-menti* lívek csoportját illeti, ezeknél már nemcsak a viking-hatás érvényesül s éppen azért kultúrájuk

* L. Rimbert könyvét: *Vita St. Ansgarii* (865).

sokkal gazdagabb és változatosabb formákat is mutat fel, mint az Aa-menti líveké. Azok az ásatási leletek, amelyeket főleg *Ūxküll* és *Ascheraden* vidékéről gyűjtött össze a Dómmúzeum, szokatlanul gazdag és változatos formakésztségről tanuskodnak. Ennek a gazdagságnak a kialakulását a Dűna alsóvidékének kedvező fekvése mozdította elő, amely a kereskedelmet és általában az idegen népekkel való érintkezést minden irányban lehetővé tette. Egyik irányból: a tenger felől *skandináv* befolyások; kelet felől: *lettgall*; délről: *szemgall*, a nyugati partok felől pedig: *kúr* hatások futottak itt össze s hoztak létre egy sajátos *keverék* kultúrát, amely szokatlan pompát mutat fel. Ez a keverék kultúra alapvetőleg a *lív* és *lett* elemek összetalálkozásából keletkezett; a szemgall és kúr befolyás pedig különös formai sokféleséget kölcsönzött neki.

A viking-befolyás alatt álló lív kultúrát általában a pompa és fegyverszeretet jellemzi. A feltárt sírokban nagy mennyiségben találtak pompásveretű kardokat, ezüstözött markolatokat és lándzsahegyeket, finoman kidolgozott tokokat kések és török számára. De különösen is nagy pompát fejtettek ki, főleg az asszonyok által viselt ékszerekben és ruhákban.

A viking-befolyás a XI. század közepe táján, ma még pontosan ki nem deríthető okokból, csökken, de a balti népek a kapott hatást még évszázadokon át is tovább fejlesztik.

A kórnikások bizonyossága szerint a lívek lakótelepein a vikingek idejében már falvak is épültek; a nép fokankint tért át a földművelésre és az iparra, amelynek nem egy területén művészi alkotásokig jutott. Váraikban laktak fejedelmeik, akik közül mindössze *Kaupónak* a nevét ismerjük, aki Lett Henrik szerint Toreida (a mai Treiden) vidékén uralkodott 1188 körül, s tartott hatalma alatt jelentékeny lív területet s elsőnek tért át Jakab néven a keresztény hitre és akinek emlékét Riga ma is meglévő és róla elnevezett egyetlen katolikus székesegyháza őrzi.

A pogány lívek vallási viszonyairól, sajnos, vajmi keveset tudunk. De az nagyon valószínű, hogy isteneiket bálványképekben is kiábrázolták. Vallásos gyakorlataik közé

tartoztak: a kutya-áldozat és a lándzsa-csere békekötés alkalmával. Álomfejtéssel is foglalkoztak.*

Mikor a német hódítás a lív népet a maga függetlenségétől megfosztotta, ez a fordulat nemcsak politikai szempontból hozott új korszakot e nép életébe, hanem ugyanolyan mértékben művelődéstörténeti szempontból is. A lívek erejük végső megfeszítésével próbálták fölvenni a harcot az elnyomó hatalom ellen, amely atyáik vallásából és népi hagyományaiból forgatta ki őket. A harcok során a németek között keresztény lívek is ott küzdöttek pogány fajtestvéreik ellen. A küzdelem mindenképen egyenlőtlen volt és a pogány lívek vereségével végződött. Az új uralom egyben új vallási kultúrának: a középkori kereszténységnek a fokozatos térhódítását is jelentette, amely a szellemi élet területéről kiszorította a nemzeti nyelv használatát és lehetetlenné tette a nemzeti szellemű kultúra kibontakozását. A népköltészet már csak szájról-szájra élhetett; a népi nyelv használata pedig csak a pór nép kiváltsága volt.

A lív nép fokozatos pusztulásával és a lettségbe való beolvadásával azután a népi nyelvnek ősi tisztasága és a népköltészet régi emlékei, a népi hagyományok is mind elvesztek.

A reformáció, amint erre már utaltunk, szintén nem hozott kedvező változást a lív művelődéstörténetbe. A refor-

* Mindezideig tisztázatlan kérdés: a *kúrok* eredetének és faji hovatartozandóságának problémája. Egyes tudósok azt tartják, hogy a kúrok tulajdonképpen keveréknép, amely lettek és lívek elegyedéséből jött létre. Erre a föltevésre az szolgáltat alapot, hogy a kúr nyelvben erősen érvényesült a finn elem befolyása, de különben is lív eredetű helynevekkel találkozunk nagyobb számmal ezen a területen. Az újabb felfogás különbséget tesz Kurland kétféle népessége között. Eszerint Kurland déli lakói *balti*, az északiak pedig *finn-ugor* eredetűek. Ezzel szemben mások a történelemelőtti kúrokat teljes egészükben balti származásúaknak tartják és ezt a feltevést az újabb ásatások is támogatni látszanak. Végeredményben meg kell állapítanunk, hogy a kúroknak sem eredete, sem bevándorlásuk iránya, sem pedig nyelvi és kulturális hovatartozandósága eddigelé nem nyert teljes tisztázást.

máció nemzeti szelleme csak a német nyelv felújítására és irodalmi virágzására hatott kedvezőleg és élesztően ezen a területen. A líveknek nagyobbbrészt német származású lelkeszei elmulasztották az istentisztelet népi nyelven való gyakorlását; híveiket nem látták el saját nyelvükön készült irodalommal. Magának a bibliának lívnyelvű fordítása is csak a XIX. század második felében jelent meg — s ekkor is mindössze a Máthé-evangéliumnak a fordítása — s ugyanabban az időben keletkeztek első nemzeti nyelvű vallási énekeik is.

A líveknek egy őszinte barátja, *Ed. Kunich*, az Orosz Akadémia tagja, egy 1862-ben megjelent cikkében panasolja föl a sajátos lív sorsot. Elmondja, hogy a német lovagok sohasem tettek kísérletet arra, hogy a líveket nyelvi tekintetben germanizálják; de ezzel szemben, mint feltűnő jelenséget állapítja meg, hogy a német papság viszont mit sem tett arra, hogy biblia, vagy egyéb egyházi iratokat a lív nép nyelvére fordítson, hogy az istentiszteletet az ő népi nyelvükön tartsa, hanem úgy a nyomtatványok, mint az istentisztelet nyelvél a lett nyelvet használta. Tette ezt oly időben is, amikor a lív népesség még számottevő volt. Mentségére nem szolgálhat az a kifogás sem, hogy a lív nyelv csak dialektusa a vele rokonságban álló észti nyelvénynek, mert hiszen ugyanígy elhanyagolta e népnek a kultúrszínvonalon álló rokon észti vagy finn nyelven való lelkigondozását is.

Így érthető azután, hogy, amikor a XIX. század folyamán mind élénkebb érdeklődéssel fordult a tudományos világ figyelme a kiveszöben lévő lív nép felé, népi nyelvüknek, irodalmi és művelődési emlékeiknek és hagyományaiknak már csak a romjaival, jelentéktelen töredékeivel találkozhattak, amelyekből roppant feladat visszaállítani a mulat, főleg pedig megvonni a századokon keresztül húzódó művelődéstörténeti folytonosság vonalát.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A LÍV FÖLD ÉS NÉPE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A LÍV FÖLD ÉS NÉPE.

1. A LÍV FÖLD.

Az a keskeny földdarab, amelyen a lívek mai maradéka él, a kurlandi félsziget csúcsában, a Keleti-tenger partja mentén hosszú, keskeny földsáv gyanánt húzódik *Luž* községtől a kuólkai (domesnäsi) fokig, s onnan tovább le délkeleti irányban *Mustanum* városáig: 12 községet foglalva magába. E 12 község neve sorrendben a következő: *Iuž*, *Piza*, *Ira* (Gross-Irben), *Užkila*, *Sikrög*, *Ire* (Klein-Irben), *Koströg*, *Pitrög*, *Sänag*, *Vaid*, *Kuolka* (Domesnäs), *Mustanum*.

A lív házak szétszórta épültek és tanyaszerűen alkotnak községeket. A házcsoportok között szántóföldek, kertek és rétek terülnek el. A községek kicsinyek, a legnagyobbakban sem lakik több 600 léleknél és a homokos part folytatását képező homokhalmok mögött vannak elrejtve.

Ez a kurlandi partvidék lágy homokföld, amelyben sem agyag, sem kő nincs. Hegy mindössze Dondangen vidékén van, de az sem a part közvetlen közelében, hanem mintegy 8—10 km-nyire a szárazföld belsejében. Ezek az úgynevezett „Kék hegyek“, amelyekről messzi vidékre nyílik kilátás. A keskeny és síma homokos parthoz, amely csak helyenként szélesedik ki 7 km-nyire, egész sor alacsony, 10—15 méter magas homokhalom sorakozik, amelyek jódarabig folytatódnak az ország belseje felé. A homokhalmok közötti mélyedésekben apró folyócskák futnak a tenger felé; jódarabig párhuzamos irányt követve a tengerparttal, majd nyugat felé fordulva ömlenek a tengerbe. A homokhalmokat mocsárövek váltják fel, amelyek a lett vidéktől választják el a líveket. Ennek az elválasztó övnek köszönhető részben, hogy a kurlandi líveknek sikerült megőrizniök a lettekkel szemben a maguk népi és nyelvi különállásukat.

A lívek földjét nemrégiben is még nem volt könnyű megközelíteni; mindössze a Rigából Windau felé közlekedő

hajóút állt e tekintetben az utas rendelkezésére. Ma már vonaton is el lehet jutni a lív vidékre. Ám ez az út is meglehetősen bonyodalmas és nehézkes. A Riga és Windau között húzódó vasútvonal *Stende* nevű államásától ágazik ki a lív vidék felé egy vasútvonal. Ezt a vonalat a háború folyamán építették a németek. A vasútvonal keskenyvágányú és kényelmetlen kocsikkal közlekedik. A pálya is gondozatlan és kezdetleges. A csatlakozás is annyira alkalmatlan, hogy sokkal hamarabb éri el az utas a lív partot, hogyha előbb Windauig utazik és onnan átszáll arra a vasútvonalra, amely a tengerparttal párhuzamosan halad végig a lív falvak vidékén egészen Pitrõgig; ahol megszűnik s ahonnan a domesnâsi fok már csak gyalogosan, vagy kocsin közelíthető meg.¹

2. A LÍV NÉP

A lív² nép, mint láttuk, a finn-ugor népek családjába tartozik s azoknak volt a legszélsőbb előörse Nyugat felé.

A lívek, *Waldhauer* anthropológiai vizsgálatai alapján, magas- és erősnövésű, atlétatermetű és -izomzatú emberek. Borúskedélyűek ritkán fordulnak elő közöttük. Már kora ifjúságukban szélnek és viharnek vannak kitéve s így vagy tönkremennek, vagy pedig erősen kifejlődnek. Hajzatuk rendszerint barna, sötétbarna, egyes esetekben fekete. Szőke haj, kivéve a gyermekeknél, igen ritkán található. A hajzatukat rendszerint símán, oldaltfésülve viselik, éppúgy, mint az észtek. Göndör hajnövés nem ritkaság. Szemüknek a színe sohasem kék, inkább szürke, szürkésbarna, vagy barna. A fej mérsékelten hosszúkás és meglehetősen széles, a fejindex 79.9. Az orr közepes nagyságú és nem hegyes. A száj középnagy, az ajkak keskenyek. Átlagos testmagasságuk: 173 cm. A szakáll erősen fejlett, de későn kezd kinőni.

¹ Egyik lív barátom írja, hogy szinte célzatosságot kell látni abban a berendezkedésben, amellyel ezt a lív vidéket a lett kormányzat elvágja a világtól.

² A líveket a régebbi történelmi források lib, livo néven említik. A szó ethimológiája (liva = homok) nem biztos.

Nőikről azt mondja Waldhauer, hogy csaknem mindnyájan kicsiny termetűek. A lív nők legtöbb esetben érett korban mennek férjhez és meglehetősen korán öregnek látszanak.

Setälä szerint a lívek jellemükre nézve bátrak, vállalkozó szelleműek, haragban engesztelhetetlenek. Egyébként szemérmesek és szelídek. Általános az a vélemény róluk, hogy tehetséges nép, amelynek csak az iskolázottsága és szélesebb műveltsége hiányzik ahhoz, hogy ismét alkotóereje birtokába jusson. Természeti adományaira nézve mindenestre fölülmúlja jelenlegi urát: a lett népet.

3. A LÍV NÉP ÉLETE.

A zöld-fehér-kékszínű zászló, amelyet a Lív Szövetség jelvényéül választott, valóban találó szimboluma a parti nép életének és sorsának. Ez a zászló poétikus szépséggel ábrázolja földrajzi helyzetüket és abból eredő sajátos sorukat. Hátuk mögött a *zöld* erdő széles sávja, amely elválasztja őket a lettek többnyire földművelő népétől és vidékétől. Előttük a *kék* tenger a maga távlataival, csábító, mesélő messzeségeivel s lábuk alatt a homokos tengerpart széles, *fehér* szegélye.

A terméketlen és kötetlen homokföld, amely a tengerpart mentén elhúzódik és amely a lívek maradékának települési helye, földművelésre csak alig-alig alkalmas. A terméketlen és sovány földet tengeri hínárral trágyázza a nép, de még így is alig termi meg az árpát, zabot és rozsot. Még leginkább a burgonya terem meg. Azért ez az egyik legfontosabb eledele a líveknek. Ám hosszú századokon keresztül még ez a sovány és terméketlen föld sem volt saját tulajdona a lív népnek. Azok a boldog idők, amikor a lív, mint uralkodó nép, ura volt az általa megszállott és lakott földnek, rég elmúlt. A német hódítást követő századok fokonyként fosztották meg a népet jogaitól és szabadságától s taszították jobbágyorsba. Mint a többi Balti-tengermelléki országnak a parasztjai, a lívek is kivétel nélkül jobbágyok voltak. Személyes szabadságukat ugyan Kurland többi lakóival egyetemben még 1817-ben visszakapták. De ugyan-

akkor nem adták vissza nekik földbirtokaikat, amelyeket pedig valamikor személyes szabadságukkal együtt vettek el tőlük. A lívek fölszabadulásuk után *bérlői*, vagy *zsellérei* lettek atyáik földjének. Így a háborút megelőzőleg az összes lív falvak tulajdonképpen két nagy uradalom területéhez tartoztak. És pedig a három nyugati falu, Luž, Piza és Ira: a Popen-uradalomhoz, míg a keleti falvak: Dondangen báróságnak a területéhez tartoztak. A dondangeni bárót a „Kék hegyek fejedelmé”-nek nevezték el.

A lívek a maguk bérleti szerződéseit általában 12 évre kötötték és a bérleti összegben kívül még úgynevezett robotnapokat is tartoztak teljesíteni az uradalomnak, amikor is kötelesek voltak utakat csinálni, a templom, iskola és paplak fenntartásához hozzájárulni, az iskolát és a paplakot fával ellátni. A szerződések szigorúak voltak és számos hátrányt tartalmaztak a bérlők rovására, el egészen az elűzetés veszélyéig, amelynek minden bérlő ki volt téve, ha csak egyetlen kötelességét is elmulasztotta, vagy ha közben az uraság, akivel a szerződést kötötték, meg talált halni.

Elképzelhető, hogy ilyen körülmények között e szerencsétlen népnek nem volt igazi hazája még ez a kicsiny és megmaradt földdarab sem, amelyen továbbplántálta a maga népi életét. Teljes szívvel sohasem feküdhetett bele a föld művelésébe és javításába; nem adhatta át magát annak a zavartalan és boldog szeretetnek, amellyel a világ minden parasztja viseltetik a föld iránt. Ugyanezen okból nem érzett ösztönzést arra sem, hogy építkezzék. Csupán egyszerű faházakat emelt családja búvóhelyéül, amelyek fölött mindig ott lebegett a száműzetés és vándorlás veszedelme.

A líveknek ebbe a bizonytalan sorsába kedvező változást hozott az új államalakulás, amely a földet azoknak a kezére juttatta, akik azt megművelték. Ettől az időtől kezdve a lívek élénkebb érdeklődéssel és nagyobb szeretettel fordulnak a föld felé. Nagyobb gonddal művelik és megindult köztük az élénkebb építkezés is. Tetszetősebb, szilárdabb és lakályosabb házakat kezdenek építeni s a házakat kerttel veszik körül.

Mindez azonban nem változtatott lényegesen a lívek hagyományos életmódján és foglalkozásán, amely ősidőktől

kezdve a tengerhez kapcsolta őket. A terméketlen és változó homokföld, miként kezdetben, ma is, mint mostohaanya kergeti a tengerre a maga gyermekeit, hogy ott keressék életük elemeit és ott leljék sokszor halálukat is. Nem hiába, hogy a lív név helyett ősidők óta: partlakóknak vagy halászoknak nevezik magukat: főfoglalkozása valóban a *halászat* és *hajózás* ennek a népnek. A lív nép igazi reménysége: a tenger. Bízó tekintetét a kék tengerre veti. A lív férfi vagy halászik, vagy elmegy hajóslegénynek, hogy a hajóval messzi világokat járjon be. A lív nép sorsa mindenesetre a tenger. Szereti annak örömeit és rettegi félelmeit. A régebbi, szűkös időkből megszokott és kialakult kedvelt foglalkozása a líveknek a hajózás. Viharban edzett és bátor hajóslegények a lívek, akik a hajóval messze országokat járnak be. Vannak közöttük módosabb emberek, akik vállalkozó hajlamukból kifolyólag hajó- és tutajtulajdonosokká csaptak föl és ezen a réven tisztességes vagyonra tettek szert.

Ugyancsak kedvvel űzik, főleg az újabb időben, az állattenyésztést. A legtöbb családnál található egy-két tehén, amely a lív gazdaság legértékesebb részét teszi. A burgonya és a hal mellett a tej s általában a tejtermékek a lakosság főeledele.

Valamikor méhészettel is nagyban foglalkoztak. Különösen híresek voltak úgynevezett méhes oszlopaik. Ezeket lefűrészelt fatörzsekből készítették, amelyeknek közepét kivájták a méhek számára. Lett Henrik krónikájában több helyen is megemlékezik a lívek méhészkedéséről. Az utóbbi időben azonban már nagyot hanyatlott közöttük ez a foglalkozási ág.

Egyszerű körülményeiknek megfelelően a lívek életmódja is, mindmáig, meglehetősen szegényes és egyszerű...

Erre vonatkozólag jellemző és érdekes beszámolót olvashatunk egy magyar honfitársunk: *Lakó* György tollából, aki hosszabb időt töltött közöttük.

Dr. Lakó György* a lívek életmódjáról ezt írja: „A lívek életrendje és táplálkozása nagyon szűkös. Húsétel egy

* Földgömb, 1934 márciusi szám.

héten legfeljebb egyszer kerül az asztalra, akkor is többnyire csak a vendég tiszteletére, mert vagy egyáltalán nem vágnak állatot, vagy oly nagy távolságra kell gyalogolni a húsért, hogy inkább beérik hallal. Ezekután feltételezhetnők, hogy legalább halban bőséges a választék. De nem így áll a dolog. A nyár folyamán alig lehet más élvezhető halat fogni, mint az úgynevezett „lestá“-t; úgyhogy nap-nap után ezt kínálgatják s változatossággul legjobb esetben is csak az szolgál, hogy a lesta egy nap főve, másnap füstön szárítva szerepel. Olykor elmarad a lesta s a lív háziasszony valami levest tálal fel; vajaskenyérrel második fogás gyanánt és aludttejjel, amely a harmadik fogás szerepét játssza. Az egyetlen tésztaféle, amellyel gazdasszonyunk egy alkalommal megörvendeztetett bennünket, az almáspitére emlékeztető, de sárgarépával töltött tészta volt; — bár meg kell adni, hogy sokkal ízesebbnek találtuk, mintsem azt a töltelék megnevezése után gondoltuk volna. Hanem tejben, aludttejben és vajban nincs hiány nyáron át. A házakat rendszerint kis veteményeskert veszi körül, ebben burgonya, káposzta s még néhány zöldségféle terem.“

Az, sajnos, nem jutott még eszükbe a líveknek, hogy tengerpartjukat üdülő és nyaraló partvidékké képezzék ki. Vagy, ha talán eszükbe is jutott volna, bizonyára nem volt meg az ehhez szükséges tőkájük. Pedig a lív tengerpart elsőrendűen alkalmas ilyen üdülőtelepre. A partok mentén a vízfenék síma, puha homok; a parti vizekbe messzire és veszélytelenül lehet behatolni. A környék szépségét fokozza az a körülmény is, hogy a tenger ezen a tájon egészen nyílt és messzi kilátást tár elénk.

Az értelmiség osztályába mindössze néhány ember tartozik a lívek közül, akik egyúttal a nemzeti kultúra és ébredés lelkes munkásai és vezérei is.

4. HALÁSZAT.*

A lívek főfoglalkozása mindenesetre a halászat, amely tulajdonképen a falu együttes vállalkozása. Közösén vetik be a nagy hálót a tengerbe s mikor azután a hálózásra

* *Leinbock*: Liivlaste kalastusest ja vähipüügist 1929 Tartu c. műve alapján.

kerül a sor, az egész falu kint van a parton. Ebben a munkában lívek és lettek összefognak egymással. A háló behúzása több órába is beletelik. Mikor a háló a parton van, megkezdődik a halak kiválogatása, majd szétosztása. A fejletlen vagy ehetetlen halakat visszadobálják a tengerbe, a zsákmányt pedig szétosztják egymás között. A hal részint eledel, részint kereskedelmi cikk számukra. A halat vagy maguk viszik a közeli városba eladásra, vagy mindjárt a parton adják el az ott jelentkező kereskedőknek.

A lívek legjelentősebb halászóhelye a rigai tengeröböl és az irai tengerszoros és részben a folyóvizek, főleg pedig az Ira-folyó.

A legfontosabb halászati idő az ősz. A tavaszi és nyári halászat jelentéktelen. A kisebb halak közül főleg az apró hering, a nagyobbak közül pedig a lazac, pisztráng és a tőkehal jönnek tekintetbe. Nyáron főleg félszegúszót halásznak. Jelentős a rákászat is.

A lívek halászati módjai és eszközei nagyon változatosak.

A rákot vagy kézzel, vagy pedig fából készült csiptetővel fogják. A halakat a folyóban télen a jégen keresztül bunkóúttal kábítják el.

A halfogás legegyszerűbb módja egyébként az, hogy a halakba különböző szűrőeszközöket döfnek bele. Erre a célra szigonyokat, vagyis villaszerű vaseszközöket használnak, amelyeknek egyenes vagy hajlított törzséből ágak nyúlnak ki.

További halászati eszköz: a horog, csalétekkel vagy anélkül. A csalétek nélküli horgok közül leginkább a halalakú mozgó horgot használják, amelyet a vízben fel és alá himbálnak. A csalétekkel ellátott fogókészülékek között a legnevezetesebb az úgynevezett *igás horog*, amelynek járomszerű törzséről 2—3 vonóhorog csüng alá. Csalétekül leginkább darabokra vágott apró hering szolgál.

A bekerítéssel végzett halászatnál főleg a folyókban és a tengerpart mentén *merítő hálókkal* dolgoznak, amelyeknek kádszerű nyúlványaiba kerülnek bele a halak. Ezek között a legismertebb a nadrágszárszerűen elágazó, kis

„wade“, amelyet körülbelül 65—80 évvel ezelőtt vezettek be. Régebben ezek a vontatóhálók kövekkel terhelt szalagokkal voltak ellátva a süllyesztés megkönnyítése érdekében. Most ölomdarabokkal ellátott zsinórokat használnak erre a célra.

A tulajdonképeni hálók közül a legfontosabbak: a *hajtó*-, a *fenék*- és *parti* hálók. A hajtóhálót főleg a lív terület nyugati részén használják. Sokszor húsz ilyen hálót is egymáshoz fűznek a halászok és azután a víz áramlására bízzák csónakjaikat. Ezekkel a hálókkal főleg olyan apró heringeket halásznak, amelyek a víz felső rétegeiben úszkálnak. A keleti lívek inkább a fenékhálókat szeretik. Éjszakára 8—9 ilyen hálót horgonyoznak le sorjában és minden felügyelet nélkül hagyják. Egyébként úgy a hajtó-, mint a fenékhálók egyfalúak. Ezeken az egyfalú és mélyvízű hálókön kívül a lív partok mentén mindenfelé alkalmazták a háromfalú parti hálókat, amelyekkel tökehalat, lazacot és pisztrángot fognak.

Azokat a helyeket, ahol hálókat horgonyoztak le, póznákkal jelölik meg. Halászás közben bőrkötényt és újabban gyapjúkesztyűt viselnek.

A folyókban és a partok mentén történő halászat alkalmával laposfenekű kis ladikba ülnek, amelyet rudakkal löknek előre vagy evezőkkel irányítanak. Vontatóhálókkal történő halászatnál valamivel nagyobb csónak indul két személlyel. A mélyvízű halászat még nagyobb: ú. n. tengeri csónakokkal történik, amelyeknek személyzete már 3—5 főből is áll. A nagyobb csónakok rendszerint vitorlával vannak felszerelve.

A szerszámok javítását a kikötőkben végzik különböző faállványok segítségével. A partok közelében egyébként *hálópajták* vannak fölépítve, amelyekben gerendákra vetve vagy a falba erősített faszögekre akasztva lógnak a szerszámok.

A halak szállítására kosarak szolgálnak, amelyeket gyökérből fonnak és deszkafenékkal látnak el. Újabb időben ezeket a kosarakat forgácsból fonják. Az élő halak megőrzésére a vízbe állított, átluggatott falú faládákat használnak.

A halászat fontos mozzanata a közösen fogott hal megmérése és szétosztása. Ez úgy történik, hogy a nagyobb halakat megszámlálják, illetve súlyra lemérik; a kisebb fajtájúakat pedig ürmérték segítségével osztják szét.

A kifeszített és hajtóhálós halászatnál azonban minden halász megtartja a saját hálójába került halakat. Ilyen halászat alkalmával a hálók bizonyos megállapított sorrendben változtatják a helyüket. A csónaktulajdonosnak ilyen esetekben joga van arra, hogy egy hálóval többet használjon, mint a többiek.

A halászattal kapcsolatos foglalkozásuk a líveknek a csónakkészítés és -javítás, amely minden községben tisztességes jövedelmet biztosít néhány embernek. Ez az ipar különösen közvetlenül a háború után virágzott, mert a háború alatt a németek elpusztítottak mindent, amit ezen a vidéken találtak, így a csónakokat és összes halász-eszközöket is.

Ugyancsak rendszeres jövedelmet jelent a hálókészítés és -javítás is. A hálók kötésére fából készült tüket, deszkát és egy ujjkést használnak. Javítás alkalmával a hálókat egy padon két szöggel feszítik ki.

5. A LÍV UDVAR.

A lívek lakóháza éppúgy, miként egész életmódjuk is, nagyon egyszerű. A hagyományos lakóház a faház, amelynek épületalapja nincs. Az első gerendákat közvetlenül a földre fektetik. Minthogy kőhöz jutni azon a vidéken nagyon bajos dolog, a lívek máig sem használnak kőfundamentumot lakóházaik alá. A tető egymás mellé szegezett keskeny deszkákból áll; zsindelyes tetőt csak újabban kezdenek alkalmazni.

A régi lakóház két részre oszlik: a *pitvarra* és a tulajdonképeni *lakószobára*. A pitvar közepén áll a nyitott tűzhely, amely fölött egy üsttartó lóg le. Ugyancsak a pitvarban van az úgynevezett kályhaelő, a belső kemencének szája, amelyben főznek és kenyeret sütnek és ahonnan a szobát is fűtik. A kályha benyúlik a falakon keresztül a szobába és ott szétterebélyesedik. A kályha körül padka

húzódik, amelyre telepedve melegesznek a lakók. A szoba ajtaja meglehetősen alacsony, valamint maguk a szobák is. Magasabbtermetű embernek vigyáznia kell a belépéskor, hogy fejét bele ne üsse a gerendába. A ház bútorzata szegényes. Az asztalon kívül székeket és főleg nagy számban ágyakat találunk. A lívek sűrűn lakják szobáikat. Üresen álló vendégszobáik vagy úgynevezett parádésszobáik nincsenek az épületben. Hogyha a gazda vagyonilag összeszedi magát, illetőleg megnépesedik a familiája, úgy a régi épülethez új szobákat told. Ebben az esetben vagy a konyha másik oldalára vagy pedig a régi szoba mellé kerül az új helyiség.

Az udvarnak a lakóházzal szemben levő oldalán különböző apróbb mellékhelyiségeket lehet találni; az udvar háttérében pedig egy külön konyhaépületet, amely a lakóház pitvarához hasonlóan szabad tűzhellyel van ellátva, azzal a különbséggel, hogy ebben nincsen kályha, illetve kályhaelő. A padló közepén helyezkedik el a nyitott tűzhely és mellette még egy, hozzá hasonló második tűzhely, amely fölött két párhuzamosan futó gerenda van. A gerendákon keresztbe helyezett tartóról lánc csüng alá s erre a láncre akasztják az edényt, illetőleg üstöt, amelyben forralják a vizet és főzik az ételt. Ebben az épületben szokták eszközölni a mosást és sörfőzést; nyáron itt főzik az ételt és itt szokták levágni az állatokat is.

A lakóházaktól távolabb szokták felállítani az istállót, a fürdőhelyiséget és a terményszárítót. Az istálló rendszerint három részből áll. A középső rész a járművek részére készült, ettől jobbra és balra vannak a tulajdonképeni istállók. Majdnem minden lív lakás mellett van fürdőház. A gőzfürdőt a lívek nagyon szeretik, éppúgy, mint a finnek és hetenkint egyszer az egész család megfürdik. A finn-ugor népek ősi hagyománya gyanánt a lívek a maguk fürdőkamráiban egymásra halmozott köveket, szikladarabokat hevítenek, azokat azután leöntik vízzel s ezáltal nyerik gőzfürdőjüket. A régi fürdőhelyiségeknek nem volt pitvaruk, de az újabbaknál már van egy előtér; ide nyílik a kályha szája s így a tulajdonképeni fürdőhelyiség mentesül a füsttől. Mindezekén kívül vannak a líveknél a termények számára emelt épületek: csűrök és pajták. Ezekben végzik a

szemek kicséplését és itt szárítják különböző terményeiket. Régi divat szerint a pajták nyáron a leányok háló- és lakóhelyiségei, menyegző alkalmával pedig a menyasszony szobái voltak.

6. NÉPVISELET.

Ami a lívek jelenlegi népviseletét illeti, azt kell mondani, hogy az szintén szegényes. A lív népművészet szegénysége általában feltűnő, akár ha az észet, akár ha a lett népművészettel vetjük egybe. Régen ez természetesen egészen másképen volt, amikor még a líveknek megvolt a maguk állami önállósága. Az ásatások is amellett bizonyítanak, hogy a lívek jeles művészi érzékkel bírtak és sok alkotó tehetség került ki közülük. Később azután a nép elszegényedése és pusztulása révén egyrészt elvesztek ezek a régi hagyományok, másrészt megcsappant a nép alkotóereje s művészi önállósága megsemmisült. Szegénységüket fokozta, hogy a szomszédos lettektől, akikkel szemben meglehetősen idegenkedéssel viseltettek, igyekeztek távortartani magukat, tehát külső termékenyítő hatást sem nyerhettek.

A lívek hagyományos nemzeti viselete általában meglehetősen kiment a divatból. Csak imitt-amott fordul még elő, hogy egy-egy asszony viseli a régi divatú, rövid fekete szoknyát, amelynek alsó szélét keskeny, piros csíkok díszítik (güngaserk). Ugyancsak kevesen hordják már az egyszerű és hosszú fehér válltakarót, amelynek két végéről rojtok lógnak alá (körtan). Ezt a köpenyszerű leplet valamikor ezüstesattok fogták össze a váll fölött, azonban ez már régen kiment a divatból. Szintén ritkaságszámba megy ma már a hármas tagozatú és díszes főkötő, amelyet egykor üveggyöngyökkel díszítettek. Valamikor divat volt a fehér szájkendő is, amelyet az állon keresztülvetve, hátul a nyakon kötöttek meg (mundög).

A népviselet legszebb emlékei közé tartozik a menyasszonyi díszes korona, amelynek legfőbb ékességei a drótfonalakra erősített tarka és nagy üveggyöngyök voltak. Ennek az értékes dísznek csak kevesen voltak birtokában, akik azután a szükséges alkalommal odakölcsönözték másoknak.

A férfiruházat kék gyapjúból, vagy szürke szövetből készül. A térdnadrág lent szalagos szorítókkal van ellátva. A lívek sajátságos lábbelije az úgynevezett „pastal“ (topán), amelyet a férfiak s nők egyaránt nyáron hordanak és amely bőrből készült és fönt csupán az ujjakat takarja be. Ugyancsak jellegzetes a fűzfahéjból készült papucsforma lábbeli is.

Kaupó, liv fejedelem.

Országos Széchényi Könyvtár

Liv típusok.

U. Káphberg.

Livparti dűnák télen.

Liv udvar.

Liv népviselet.

OSZK

Liv lakóház belseje.

ALÍV NÉP SZELLEMI ÉLETE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A LÍV NÉP SZELLEMI ÉLETE.

A szellemi élet és alkotómunka eszköze: a nyelv. Valóban: nyelvében él a nemzet. A nyelv csenevészeseése szinte a nép pusztulása is. Ennek a tételnek igazsága mellett szomorúan ékes bizonyság a lív nép élete és sorsa.

A lív nyelv, amely éppúgy, miként maga a nép is, eredetére nézve a finn-ugor nyelvcsaládhoz tartozik, az idők folyamán, főleg lett hatás alatt, erősen megromlott.

Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a lívek hosszú évszázadok óta állanak élénk érintkezésben a lettekkel; hogy egyházi, iskolai és irodalmi nyelvük a lett volt és hogy minden lív ember lettül is beszél. A szülők lettül beszélnek gyermekeikkel, hogy ezek azután könnyebben boldogulhassanak az iskolában, amelynek a tanítási, és az életben, amelynek a hivatalos nyelve a lett. Így nem csodálkozhatunk azután azon, hogy az újabb nemzedék bizonyos kevert nyelvet beszél. Amint bizonyos, hogy a lett nyelvbe századok folyamán nagyon sok lív szó és nyelvi fordulat került bele, éppúgy kétségtelen az is, hogy a lív nyelvet a lett befolyás teljesen megromtotta. Éppen azért van rendkívül jelentősége e kis népre annak a szellemi mozgalomnak, amely új öntudatra ébresztésüket és nyelvük kultuszát tűzte ki célul maga elé.

De a lív nyelv még ebben a megromlott formájában is, mint Dziadkovski írja, egyike a világ legárnyaaltosabb nyelvének. A hangzóknak élénk változatosságát és a hangsúlynak is sokféle fajtáját tünteti fel, amely jellemvonása igen alkalmassá teszi arra, hogy a költészet eszközévé váljék. Így megvan a lehetősége annak, hogy lív nyelven modern líra alakuljon ki.

A lívből a lett nyelvre átkerült ősi szavaknál pedig azt állapíthatjuk meg, hogy jórészüik oly fogalmakat jelöl meg, amelyeknek eredete viszonylag magas kultúrára utal.

De a lív nyelvnek a pusztulását és romlását természetesen az a körülmény is jelentős mértékben elősegítette, hogy a lív nyelv csak igen későn, a legújabb korban rögzítődött könyvbe, vagyis írott és nyomtatott betűvé. Lív nyelven mindössze nyolc könyv, illetve füzet jelent meg nyomtatásban s ezek is túlnyomórésztben a legújabb időben. Ezek a könyvek a következők: Szent Máté evangéliumának fordítása, amelynek első kiadása még 1863-ból való, öt kisebb olvasókönyv, egy költeményeket tartalmazó füzet és egy daloskönyv hangjegyekkel. Az elmúlt esztendőben jelent meg az első lív naptár, amelyet azóta a második is követett.

Am, sajnos, az eredeti lív nyelvet a népköltészet szóbeli hagyományai is alig-alig származtatták át korunkra. „Csaknem az egyedüli hely, hol a lív dal még megmaradt — mondja Setälä —, az, amely mindenütt kútfeje és végső menedéke a nemzetiségnek: az otthon. Gyermeke bölcsője mellett a lív anya még saját nyelvén dalol.“

A lív nép ősi nyelvének, valamint népi szellemének és gondolatvilágának hirdetői a töredékesen ránkmaradt népdalok, mesék, mondák, közmondások, szólásmódok, adomák stb.

A lív mesék és mondák gyűjtésével sokan foglalkoztak: így *Sjögren*, *Wiedemann*, *Setälä*, majd *Kettunen* is. De a leggazdagabb gyűjteményt *Loorits* Oszkár hordta össze, majd gondos munkával egybeszedte és rendszerezte a lív mese- és mondaváltozatokat. Az egész folklór-gyűjtemény, amely apró dalokat, közmondásokat, élceket, talányokat, elbeszéléseket, a néphitre és népszokásokra jellemző egyéb feljegyzéseket tartalmaz, körülbelül 12.000 darabot foglal magában, s ebből 9710 darab magának *Loorits*nak gyűjtése. Ezek között vannak állatmesék, tulajdonképeni mesék, tréfák, mondák, teremtestörténetek stb.

1. NÉPDAL.

Dalaik, amelyeket maga Setälä is már csak az öregektől tudott megszerezni, mert a fiatalok vagy egyáltalán nem, vagy csak rosszul tudják a régi dalokat, egyszerű, de kedves tartalmúak.

Az egyik új csónakról zeng, amelyet az atya készít és

amelyhez az anya szövi a vitorlát, hogy bátran szálljon szembe az északi széllel:

Atyám készíti új hajóm,
Anyám szövi vitorlámat;
Észak szele nekitámad, —
Vigan futok fehér habon,
Még fehérebb vitorlával.

Csak fuss hajó, siess hajó,
A tengerben nincsen fatő,
Barázdáid között ha nő,
Birkózz véle te, földlakó.¹

A másikban a fiatal leány anyját okolja, hogy ő szolgálósorsban van, mert bölcseje mellett azt dalolta neki, hogy „aludjál te: szolgálégény menyasszonya“. Egy továbbiban a leány már büszkén kijelenti, hogy ő bizony nem megy feleségül szolgálégényhez, akinek jegygyűrűjét a folyóba akarja vetni. „Inkább ragyogjon a folyó fenekén, mint az én ujjamon.“ A pásztor, mikor unalmas napjának végét várja, így énekel az erdőben:

Tisztulj, tisztulj kedves napom,
Mint a patak vize tisztul.
Fordulj, fordulj kedves napom,
Mint a tyúk tojása fordul.
Vége már a kenyeremnek,
Vége már a cipellőmnek.²

Ilyen és ezekhez hasonló tartalma van ezeknek a primitív daloknak, amelyek elbeszélő elemet sohasem tartalmaznak és rendszerint négysoros töredéket alkotnak, mint a magyar népdalok legtöbbje.

A versmérték a régi dalokban nagyjából négy trocheus, hasonlóan a Kalevala versmértékéhez. Azonban az a szabályszerűség, amely a Kalevalát jellemzi, ezekben a dalokban nincs meg. A legtöbb esetben minden második sor megrövidül benne, vagyis négy láb helyett csak három láb-

¹ A „földlakó“ a lett, akinek ekéje kénytelen megbirkózni a földben levő fatövekkel.

² Setälä fordítása.

ból áll. Az újabb dalokban pedig már egyáltalán alig állapítható meg rendszeres szabályszerűség.

Ami a lív *zenét* illeti, ezen a téren még mindmáig hiányoznak a rendszeres kutatások. A lív és lett kölcsönhatás és átvétel kérdései még nem nyertek tisztázást. Ezen a területen még a legtöbbet végezte E. *Melngailis* komponista, akinek megfigyelései és vizsgálódásai értékesek, jóllehet ő maga egyáltalán nem kutató természet. A lív muzsika megörögzített példányaival jóformán csak kéziratban találkozhatunk, bár néhány jelentéktelen darabot fonográfra is felvettek már.

2. NÉPMESE ÉS NÉPHIT.

A prózai alkotások között legsűrűbb és legjellemzőbb: a népmese. Általában azt lehet mondani, hogy a lívek mesemondó nép. „A lív szeret és tud is elbeszélni,” mondja róluk M. Lipp, egyik tudós ismertetőjük. Sajátos, régi hagyományuk volt, hogy vasárnap esténként meseszóra gyűltek össze. A falunak közös és tágas fürdőkamrája volt ebből a célból a találkozóhelyük.

Meséikben, amelyekből Dziadkovski Róza egy koszorúra valót gyűjtött össze és bocsájtott e könyv szerzőjének rendelkezésére, démonok, vízitündérek, az elköltözöttek szellemei, királyok és királykisasszonyok játszáka a főszerepet.

Egyik meséjük a föld alá süllyedt kastélyról szól, amely egykor a Kék-hegyekben emelkedett és a szép hercegkisasszonyával együtt elsüllyedt. De a várkastélynak a kéménye még ma is kiáll a földből s ha akad bátor fiatalember, aki vállalkozik rá, hogy újév éjszakáján a várkastély kéményére ül s addig vár ott, amíg elfogja a fekete macskát, amely a kéménybe akar leszállni s azt agyonüti, s véréből három cseppet csorgat egy fehér kendőre s a kendőt maga köré csavarva leszáll a kéményen keresztül az elsüllyedt kastélyba, meg fogja menteni a hercegnőt s azt feleségül veszi és ura lesz a vidéknek. Az elsüllyedt várkastélyba, amely nyilvánvalóan a nép elvesztett régi hatalmát és uralkodó sorsát példázza, nem egy fiatal ember akart már leszállani, de aggódó szüleik visszatartották őket veszélyes vállalkozásuktól.

Egy további mese a vízanyáról és a vízi szellemekről szól, mintahogy általában a tenger élménye roppant termékenyítő hatással van e nép képzeletére. A vízanya leviszi az álomba merült halászt a tenger mélyébe, a lánya esküvőjére. A víz alatt üvegből készült gyönyörű kastély van, benne táncolnak a menyasszony és vőlegény és a vízitündérek gyönyörű serege. A halásznak hárfáján kellett játszania a vendégek gyönyörűségére. A víziaanya az esküvő után játékaért gazdagon megajándékozva s köténye alá rejtve hozza fel ismét a napvilágra az elbűvölt halászt.

A lívek meséi egyúttal babonás szellemük bizonyosságai is. A keresztény hit a századok folyamán sem volt képes legyőzni és kiirtani belőlük a népi eredetű pogány babonáságot. Keresztény vallásuk több, mint 600 éves már s közben a reformáció is megérintette őket, ennek dacára még most is sokféle babonás szokást követnek, amelyek az év nevezetesebb napjaihoz vannak kötve.

Egyik ilyen ünnepi szertartásuk, amelyet még a pogánykorból hoztak magukkal úgy a lívek, mint általában a balti népek, a nyári napfordulat megünneplése, az úgynevezett János-tűz. Június 23-án este férfiak és nők, fiatalok és öregek a partra mennek és ott egy régi csónakot áhítatos ceremóniák között, alkalmi dalok éneklése mellett elégetnek. Ilyenkor a legtöbben virágokkal és tölgykoszorúkkal ékesítik a fejüket. Másnap ünnepnap, amelyet egyházi keretek között ülnek meg.

Istent rendesen koldus képében szerepeltetik. Az egyszerű líveknél ugyanis az a hit van elterjedve ma is még, hogy Isten koldus képében jelenik meg a földön. Ezért lív családok gyakran vesznek házaikhoz koldust, akit hetekig, sőt hónapokig minden jóval ellátnak és szeretettel gondoznak. Hisznek a varázslatban, amellyel a betegség kiűzhető az emberből. És egészen különös babonás hit él bennük arra vonatkozólag is, hogy egyes emberek farkasokká változhatnak át és így indulnak rabló, zsákmányoló útra, így szerzik meg maguknak a húsételt. Az ember ebben az elvarázsolt állapotában embertársát is képes megtámadni, széttépni és felfalni. Különös félelem és tartózkodás él a lívekben ezekkel az elvarázsolt lényekkel szemben.

Dziadkovski Róza gyűjteményében egész sereg mese szól arról, hogyan változnak át az emberek farkasokká; ebben a lív öregek még ma is egészen komolyan hisznek.

Jellemző a népnek e mesékben megnyilatkozó gondolkozására, hogy a lekipásztorairól is feltételezte, és pedig meglehetősen rendszeresen, hogy a farkasemberek közé tartoznak. Ennek abban van a magyarázata, hogy a lívek nem igen bíztak papjaikban és nem vették körül őket a lelkipásztornak kijáró tisztelettel és megbecsüléssel, miután ezek a lelkészek a legtöbb esetben nem közülük, hanem az idegen és ellenséges nép sorából kerültek ki.

A líveknél igen sok mese szól a bűvészkedésről is, jóllehet a varázslók sohasem lívek voltak, hanem lettek, akikhez szorult helyzetükben a lívek is szívesen fordultak segítségért.

A lívek hittek abban is, hogy a betegségek idestova vándorolnak s aztán rátelepszének az emberre. A betegség élőlény, mint az ember, de fej és kéz nélkül való s csupán lábai vannak s ezek segítségével vándorol egyik helyről a másikra. Hogy a betegség hogyan tör rá a védtelen és tapasztalatlan emberre, arról szól az alábbi kis elbeszélés:

Egy leányka őrizte a tehenet. A szülei figyelmeztették, hogy ha kiáltást hall az erdőből, ne válaszoljon rá, mert a hang nyilván a gonosz szellemtől ered. A kisleány azonban megfélemlített szüleinek erről a figyelmeztetéséről. Miközben tehenei legelészték, kiáltást hallott az erdőből. És mert azt gondolta, hogy valaki eltévedt az erdőben, visszafelelt a kiáltó szóra. Egyszerre csak látja, hogy egy alak közeledik feléje fej és kezek nélkül s ráveti magát a mellére. A leány igen megijedt és amikor hazament, súlyos lázba esett. És mert a lívek nem ismertek semmiféle gyógyszert a láz ellen, nem is tudtak rajta segíteni. Így esett áldozatul a kisleány a gonosz szellemnek.

3. NÉPMONDA, LEGENDA.

A sokszázados keresztényszellemű nevelésnek viszont abban kétségtelenül megvan a hatása, hogy mitológiai tárgyú legendáik meglehetősen elvesztek, elmosódtak. A pogánykori emlékezés mindössze megszemélyesítésekben je-

lentkezik: szél-, felhő-, földanya; hideg-, hőség-, mezőatya stb., továbbá úgynevezett teremtés-mondákban, amelyek a hold, a tenger, az ember, az állatok és növények keletkezését magyarázzák. De ezek át meg át vannak szöve bibliai remniszcenciákkal.

A lív nép szellemi kincseskamrája néhány szép történelmi mondát és elbeszélést is megőrzött az utókor számára.

Hogy a lív népnek nem szabad és nem is lehet soha kihálnia, arról egy régi elbeszélésük szól.

E szerint a történet szerint a lívek több évszázaddal ezelőtt már annyira elpusztultak a harcokban, hogy mindössze három család maradt életben belőlük és ebből a három családból terebélyesedett ki újra a lív nemzet fája. A harcok idején ugyanis a lív férfiak mindannyian a csatatérre vonultak, csak az asszonyok és gyermekek maradtak otthon. Így történt meg egy régi harc alkalmával, hogy mindössze három család maradt életben, és pedig Kurland északi partjain, nagy távolságban egymástól. A kis történet elmondja, hogy a három életben maradt lív férfi az éj leple alatt üldözői elől menekülve-lopakodva, hogyan talál egymásra a jellegzetes lív csizmák nyomait követve. A lívek ugyanis saját maguk varrták csizmáikat, amelyeket kemény bőrből és hatalmas talpakkal készítettek. Ezzel jártak a vízben, homokban és erdőben. A csizmatalp-nyom, amely élesen különbözött a németek — a régi ellenség — keskeny, finom csizmáinak és a lettek bocskorainak nyomától, egymás közelébe segítette a három árva harcost. Így leltek egymásra a maradék lívek s ebből a három famíliából kelt új életre azután a lív nép. Ha a lívek összetartanak, mondja az elbeszélő, akkor ismét többezerre fognak szaporodni.

Egész sor mondájuk szól egyes földrajzi helyek, országrészek és helységek megnevezésének keletkezéséről is. Ezek közül a legjelentősebb és legismertebb az, amely Kurland keletkezését mondja el:

„Mikor az Isten megteremtette a világot“ — így kezdődik a lív monda —, „akkor az csak nagy porsivatag volt még és az ördög, az Isten legjobb angyala, azt a megbízást kapta Istentől, hogy amennyi port csak bír, szedjen össze és vigye Isten elé. És az angyal, a későbbi ördög, összesze-

dett annyi port, amennyit csak tudott, azonban a szájába is elrejtett belőle, mert titokban arra gondolt, hogy Isten a porból bizonyára akar valamit alkotni s akkor ő ugyanazt utána fogja csinálni. Átadja hát Istennek, amit két markában hozott. Isten fogja a port, a földre szórja és így szól: Növekedjete és zöldüljete ki. És íme: a por, ahová csak hullt, elkezdett nőni és hátát friss zöld borította el. Azonban ugyanez történt vele az ördög szájában is és mindenhol, ahová csak egy szem tapadt rá belőle. És mert nyilvánvaló lett, hogy az ördög nem adta át mindet Istennek, kénytelen volt előle elrejtőzni. Futásnak eredt hát és futott gyorsabban, mint a gondolat. Am, mihelyt megállt, dőlt a por az orrán át és nőtt, növekedett végig a karjain, a két kezén, az ujjain. Megpróbálta leseperti magáról, de sikertelenül; buja bőséggel borította el mindenütt a por. Mit tegyen már most? Nem bírja tovább, terhe mind súlyosabb. Amit le tud hántani magáról, az lehull a földre s ott nyomában zöldelő dombok és hegyek keletkeznek. A teher végül is elviselhetetlenné válik az ördögre nézve. Aléltan áll hát meg, majd minden erejét összeszedve, úgy dobja le összes terhét a vállairól, mint ló a maga szerszámát és messzire veti el magától. Az a „hám“ (iga) lívül „palgöd“ (mondd: palygt) képezi tehát azt a földet, amely a rigai tengeröböl körül terül el, úgyszintén az észti szigeteket és a tengerpartot is, amelyek együttesen tényleg kiadnak bizonyos „hám“-alakot. Így teremttete tehát az ördög Kurlandot, amelyet éppen ezért az ördögről (lívül = kure) neveztek volna el. Így az elbeszélés szerint Kurland annyi, mint: „ördögföld.“*

* Talán érdemes lesz itt a megemlítésre, hogy *Setälä* professzor Kurland eredetét a lív „kura“ szóra vezeti vissza, amely magyarul „fül“-et jelent. E szerint Kurlandot azért nevezte a nép fül-földnek, mert az alakja hasonlít és emlékeztet az emberi fülre. Olyan fül Kurland, amelynek a hegye pontosan észak felé mutat, illetőleg földföldről irányban a sarkcsillag felé, hogy ilyen módon tájékoztassa ezt a hajósnépet. De az is lehetséges, mondja továbbá *Setälä*, hogy a fül megnevezést egészen funkcionális értelemben vette a nép. Ebben az esetben Kurland úgy szerepel a balti tartományok között, mint őr és megfigyelőállomás, tehát mint kihegyezett fül a közeledő külföldi kereskedelmi és kalózhajókkal, illetve más idegenekkel szemben, ott, Kelet kapujában.

Dziadkovski Róza mese- és mondatgyűjteménye bevezetésében elmondja, hogy ezeknek a meséknek nagyobb-részét nagyszüleitől és atyjától hallotta, akik hittek abban, hogy a lív nép olyan faj, amely sohasem fog elveszni. Nagyszülei, amikor meséiket elmondták neki, mindig a szívére kötötték, hogy e meséket majd adja tovább, hogy így ne csak a nép, hanem szellemi alkotásai is örökké éljenek.

4. SZÓLÁSMONDÁS.

A lív nép életének és nyelvkincsének minden alapos ismerője elismeréssel beszél e nép teremő fantáziájáról, amely közmondásaiban és tréfás kérdéseiben nyilatkozik meg.

Közmondásaik közül hadd álljon itt mutatóba néhány:

„Több ember fullad a pohárba, mint a tengerbe.“

„A bolond szíve a szájában, az okos szája a szívében.“

„Hogyha alacsony a kerítés, mindenki át akarja lépni.“

„Ha olyat vásárolsz, amire nincs szükséged, később olyat kell eladnod, amire szükséged van.“

„A szakáll kinőtt, de az ész nem nőtt vele.“

„Mosdatod, vagy nem mosdatod: a holló egyforma.“

Fordulatos példázataikra és hasonlataikra íme néhány példa:

„Régi kosár — friss fedő“ (jégpáncél a tavon).

„Vörös kutya ugat csontkerítésen át“ (nyelv).

„Szánt, de barázda sohasem marad utána“ (hajó).

„Van egy ló: Kurlandban nyerít, a hangja a mi országunkban hallatszik, kantárszára Oroszországban van“ (zivatár).

„Egy öreg tölgyfán 12 fészek, minden fészekben 4 madár, minden madárnak 7 fia, minden fiúnak más neve“ (esz-tendő).

5. VALLÁSI ÉS EGYHÁZI ÉLET.

A lívek túlnyomórésztben az evangélikus (lutheránus) egyház hívei, amelyhez atyáik mindjárt a reformáció első idejében csatlakoztak.

A lívek közül azonban számosan tértek át a görögkeleti vallásra is, amelyre az orosz uralom idején azzal nyerték

meg őket a politikai agitátorok, hogy földet ígértek nekik. Az ígéret természetesen csak üres szó maradt. Mégis ezen a réven számosan olvadtak bele a szláv tengerbe a lívek közül, akik az orthodox hitre való áttérésük után, mint Volteris, litván professzor írja, elhagyták atyáik földjét és beljebb vonultak orosz területre. Mások viszont tudatára ébredvén megcsalátásuknak, visszatértek az evangélikus hitre. Tény az, hogy a lívek között ma is vannak még oroszhitűek, akik a kuólkai orosz pap fennhatósága alá tartoznak és köből épült templommal bírnak.

Ugyanígy vannak a csekélyszámú lívek között szektáriánusok is. Főleg baptisták találhatók csaknem minden lív községben. Legnagyobb számmal éppen Pitrög községben élnek, ahol templomuk és saját lelkipásztoruk is van, aki azonban lett nyelvű; Ira községben viszont imaházuk van.

Volteris szerint az összes lutheránus lívek kitűnnek vallásosságuk és külső kegyességük által. Azonban olyanokat már nagyon ritkán talál köztük az ember, akik mélyebb és bensőségebb kegyességgel, a valódi kereszténység ismérveivel bírnának.

„Dehát hogyan is vehetnék föl magukba a keresztény vallás igazságait — mondja Volteris 1916-ban —, amikor anyanyelvükön egyáltalán semmiféle oktatásban nem részesülnek. Sem papjaik, sem pedig földesuraik sohasem éreztek semmiféle felelősséget aziránt, hogy ezt a népet a maga egyéni sajátosságai szerint neveljék és műveljék.“

Hogy az evangélikus vallású lívek ma már ősi nyelvükön részesülhetnek vallásos gondozásban, az szintén a rokon finn nép érdeme. A finn Missziói Társulat ugyanis 1930-ban egy körlelkészséget állított fel Észtországban Narva székhellyel, az ottani finnek lelkigondozása céljából. A társulat a lelkészi hivatal vezetésével megbízott *Helle Kalervo Erviö*-nek egyúttal azt a megbízást is adta, hogy évente 3—4 ízben keresse fel a lettországi líveket és számukra anyanyelvükön tartson istentiszteleteket. Az ifjú lelkipásztor, akit csak 1930-ban szenteltek pappá, nagy lelkesedéssel és eredménnyel látja el azóta ezt a szolgálatot, jóllehet a lett hatóságok nem nézik jó szemmel a munkáját.

A szentírásból eddig csak a Máté evangéliuma volt lefordítva lív nyelvre. A finn missziói társaság most azon dolgozik, hogy az *egész Új-Szövetséget* lefordíttatja és kiadja lív nyelven. Ugyanígy készen van már egy kisebb egyházi énekeskönyv is s ez is nyomtatásra vár. Az énekek, körülbelül 100, csaknem mind Stalte kántortanítónak fordításai lett és finn nyelvből. Néhányat Stalte maga írt közölök.

6. ISKOLA.

A líveknek hat olyan lettnyelvű iskolájuk van, amelyekben a lív nyelvet is tanítják. Eddigi vándortanítójuk: *Lepste Márton* helyét éppen ez év őszén foglalta el az új

Lív vándortanító szekéren.

vándortanító: *Peter Damberg*. A vándortanító részben az állam költségén végzi hivatását, és kis, egyfogatú kocsijával járja sorba az iskolákat és oktatja anyanyelvükre a lív gyermekeket. Az oktatás céljait szolgáló öt kisebb olvasókönyv az 1920—25. években jelent meg Tartuban. Ez a nyelvoktatás nem könnyű feladat, ha tekintetbe vesszük, hogy a lív nyelv eredeti törvényszerűségei elmosódtak és hogy a nép maga is meglehetősen kevert nyelvet beszél.

A kicsiny lív nép új nemzedékének tagjai közül ma már többen vannak olyanok, akik közép- és főiskolai tanulmányokat (népegyetem, szeminárium, konzervatórium, egyetem) végeznek, részint belföldön, részint pedig a rokon népek külföldi intézeteiben és anyagi támogatása mellett.

Legújabbban a magyar kormány is évi ösztöndíjat ajánlott fel egy-egy olyan lív főiskolai hallgató részére, aki tanulmányokat óhajt folytatni hazánkban.

7. IRODALOM — TUDOMÁNY.

Lív nyelven eddig csak alig egynéhány könyv jelent meg.

A lív nyelv legrégibb és hosszú időn keresztül egyetlen nyomtatott terméke a Máté-evangélium fordítása volt, amely 1863-ban két dialektusban is megjelent.

Az evangélium pizai dialektusban való fordítását *Prinz János*, öreg tanító és fiai végezték, a keleti dialektusban való fordítást pedig *Pollmann* tanító. A fordítások kiadását *Louis Lucien Bonaparte* herceg eszközölte Londonban, mindössze 250 példányban. A példányok azóta túlnyomó részben elkallódtak s az imitt-amott megmaradtakat, mint ritka és értékes kincset őrzik tulajdonosaik.*

Ugyanezt az evangéliumot új fordításban a Brit és Külföldi Biblia Társaság is kiadta 1880-ban. A fordítást *K. Stalte* kántor végezte és pedig az első kiadványtól eltérően — s ez jellemző sorsukra — lett helyesírással, hogy a lívek jobban érthessék. *Stalte* fordítása különben csak átírása a két előző fordításnak.

K. Stalte kántor egyébként, aki a régi nemzedék tagjai közül egyedül jutott fel a főiskoláig, a lív nép első költője és a lív irodalom legbuzgóbb munkása. Nem eredeti szellem és nem a szó igazi értelmében vett alkotóművész, csak tehetséges verselő, aki irodalmi tevékenységét inkább külső biztatásra, mint belső ihletből végezte. *Stalte* eredetileg papi pályára készült, de a teológiai tanulmányát mihamar abbahagyta és kántorkodásból élt. Ebben a minőségében érte a Bibliai Társaságnak a Máté-evangélium fordítására vonatkozó megbízása, amelynek *Stalte* eleget is tett. Mint az

* *Dziadkovski* írja, hogy *Vaid* faluban egy egyszerű lív parasztnál lelt egy ilyen értékes példányra, amely egyúttal *Pollmann* sajátkezű ajánlásával is el volt látva, *Dziadkovski* nagyobb összeget ajánlott fel a könyvért, a gazda azonban — dícséretére legyen mondva — semmi pénzért nem volt hajlandó lemondani e családi kincsről.

evangélikus egyház kántora, ugyancsak gyakorlati okokból fordított zsoltárokat és szerzett vallásos énekeket, amelyeket a lívek istentiszteleteik alkalmával használnak.

Stalte azonban nemcsak a vallásos, hanem a világi irodalom területén is tevékenykedett. Így 1924-ben Tallinban egy költeményeket tartalmazó füzetet (Livõ lolõd), 1929-ben Helsinkiben pedig egy daloskönyvet (Livõkiel lolõd) jelentetett meg kótákkal. Jelenleg a „*Livli*“ című lív lap szerkesztője és a Lívsvöveltség egyik munkás tagja, amelynek zászlódalát is ő írta. „*Hazám*“ című költeménye, amelyet dr. *Bán Aladár*, a neves finnológus magyarra is lefordított, a lívek nemzeti dalává lett.

Ugyancsak költői tehetséggel megáldott ember volt a lívek között *U. Kaphberg*, akit „lázáda“ miatt a lett hatóságok annakidején börtönre vetettek és aki ott javakorában és hirtelen halállal pusztult el. Kaphberg főleg vallásos költeményeket írt, amelyeket — Dziadkovski közlése szerint — magasröptű gondolatok és őszinte, mély érzés jellemeznek. Kaphberg mély vallásos lélek volt, akiben elevenen élt az istenfélelem és a fajtája és embertársai iránti szeretet és szolgálatkészség. A lív nép szeretettel viszonzta érzéseit. Igazi költő volt ő, amiről a család birtokában levő és egyelőre kiadatlan irodalmi hagyatéka tanuskodik.

Az immár másodízben és a Lívsvöveltség kiadásában megjelent naptárt (Livõd Randalis ájarāntoz) szintén a nemzeti irodalom gazdagodásának és nemzeti szellemű irodalmi nevelés jelentős eszközének kell tekintenünk.

Ami a lív tudományt illeti, annak művelői, mint láttuk, egyelőre, sajnos, csak más, főleg pedig a rokonnépek fiai közül kerülnek ki.

Különösen is jelentős szolgálatot teljesített e tekintetben *O. Loorits* (* 1900), az észti Néprajzi Múzeum vezetője, aki diákkora óta folytat lív tanulmányokat, amelyeknek eredményeképpen eddig is több műve jelent már meg a lív kérdésről: *Livische Märchen und Sagenvarianten* (1926). *Liivi zahva usund I—II.* (1926—28) (a lív néphitről szóló IV. rész előkészületben), „*Geburt und Tod in der livischen Volksüberlieferung*“ (1932). Looritsnak ezenkívül mint szerkesztőnek is jelentős része volt a lív olvasókönyvek

összeállításában (Liivi lugemik, I—V., Tartu, 1920—25). A lív kérdéssel könyvein kívül számos apróbb cikkben és tanulmányban is foglalkozik, amelyek a legkülönbözőbb nyelvű folyóiratokban jelentek meg.

8. KULTÚRMOZGALOM.

A lív kultúrmunka legfontosabb kerete és eszköze a Lívbarátok Szövetsége, amely 1923-ban jött létre a rokon népek fiainak lelkes támogatása mellett.

A Lív-Szövetség jelentős és értékes munkatársai közül első helyen kell megemlítenünk a *Dziadkovski*-házaspárt, akik teljes erejükkel és minden lelkesedésükkel állanak a lív nép felemelésének és a nemes értelemben vett lív propagandának a szolgálatában.

Dziadkovski asszony, családi nevén Rosalie Ranne, 1883-ban született Pitrõgban õsi lív családból. Atyja hajóépítő volt, aki hajóján üzleti útjaira magával vitte leányát is. R. Ranne később diakonissza lett és a háború alatt kitűnő szolgálatokat végzett a betegek és sebesültek ápolása körül. A háború végeztével Amerikába akart kivándorolni, azonban 1924-ben oly nagy mértékben ébredt fel benne a lív ügy iránti szeretet, hogy lemondott kivándorlási szándékáról és teljes lelkesedéssel állt a lív ügy szolgálatába.

Ehhez a munkához értékes segítőtársat kapott férjében, *Dziadkovski* Brunóban, aki lett létére páratlan lelkesedéssel és buzgalommal szegődött a parányi lív nép ügye mellé. *Dziadkovski* Bruno (* 1887) a Lett Földrajzi Társaság tagja, aki értékes etnográfiai kutatásai révén szerzett jó nevet magának. 1924 óta beható tanulmányokat végez a lív néprajz terén és számtalan értékes adattal járult hozzá jelen könyv anyagának kiegészítéséhez is. Tagja a Lívbarátok Szövetségének és abban igen értékes tevékenységet fejt ki. Rigában, az ország fővárosában élve, feleségével együtt nagy segítségére van az őket ügyes-bajos dolgaikban sűrűn felkereső líveknek.

Ugyancsak kitűnő szolgálatokat teljesít népe ügyének a derék és egyszerű, de roppant tehetséges lív halász és hajós, a Lívbarátok Szövetségének jelenlegi elnöke: *Didrik*

Liv menyasszony nemzeti viseletben.

Leánycsoport nemzeti viseletben.

Liv gőzfürdő.

Volganski Válgamá (* 1884, Košvayban). Mint jeles csónakkészítő és világlátott hajós volt már régóta ismeretes népe körében. A háború pusztításai után visszatérve szülőföldjére, előbb saját birtokát hozta rendbe, majd nagy lendülettel fogott hozzá a lív egyesület megszervezéséhez, amelyet rövidesen tető alá is hozott. Az új egyesületnek előbb titkára, majd elnöke lett s ebben a minőségében értékes szolgálatokat teljesített úgy népe nevelése, mint az ügy külföldi propagandája terén. Megtanult észtül és finnül, bejárta Észt- és Finnországot, ahol előadásokat tartott népéről, annak sorsáról és jövőendő kilátásairól. (Tréfásan a lívek „külgügyminiszterének“ is szokták őt nevezni.) Egyébként a lív naptárnak is egyik értékes munkatársa.

9. A LÍV NYELV SAJÁTOSSÁGAI.

A lívek nyelvük sajátosságait illetően közelebb állanak az észtekhez, mint a finnekhez. Ez könnyen érthető abból a körülményből, hogy a lívek ősei egykor közvetlen szomszédságban éltek az észtekkel. A Kurland északi partjain megmaradt lívek pedig ma is még állandó érintkezésben vannak Saaremaa (Oesel) sziget észt lakóival, akik hajón néhány órányi távolságban élnek tőlük. Az érintkezés alkalmával mindkét nép saját nyelvét használja ugyan, de jól megértik egymást.

A lív nyelv nem egy pontban közös alapon áll az észt nyelvvel. Egyébként a finn-ugor közös törzstől az összes dialektusok között: a lív távozott el leginkább.

A változások elsősorban az egyes magánhangzók elváltozásában jelentkeznek. Ilyenek az „o“ és „e“ betűk hangváltozásai; az „i“ okozta hangemelkedés és „jé“-sítés; a „h“ hang elveszése; a magánhangzók megnyújtása bizonyos szokatlan és az elváltozások során kialakult törvények szerint.

Sjögren és Wiedemann munkájában két kurlandi lív nyelvjárás van felvéve: a *keleti* és *nyugati*. A két dialektusra jellemző a finn „e“ megfelelőjének a mély szavaknál előforduló eltérő fejlődése. A finn „e“-nek ugyanis a nyugati nyelvjárásban „ü“, a keletiben pedig „i“ felel meg. Pél-

dául finn: vesa-sarjadék: nyugati lív dialektusban: vüza, a keleti dialektusban: viza.

*

A lív nyelv* néhány sajátossága közül megemlíthetjük a következőket:

1. *a kopottság.* Ez a magánhangzók sűrűn előforduló kiesése folytán áll elő. A kiesések a szó közepén a végmagánhangzóknál és a főnév genitivusz jelének elmaradásaképpen jelentkeznek. Ha a finn ember számára már az észti nyelv is rövidnek, illetve kopottnak tűnik fel, úgy fokozott mértékben ez az eset éppen a lív nyelvnél;

2. *a magánhangzóülleszkedés hiánya;* amely a lív nyelvre éppúgy jellemző, mint az észtre;

3. *a mássalhangzók fokváltozásának hiánya.* Fokváltozásnak nevezik pedig úgy az észti, mint a finn nyelvben egyaránt előforduló azt a jelenséget, amely szerint a „k“, „p“ és „t“ hangok a ragozás és szóképzés során bizonyos változásokon mennek keresztül, milyenek: rövidülés, lágyulás, hasonulás, kiesés stb.;

4. a lív nyelvben a hosszú magánhangzó az első szótagon túl megrövidül vagy egyenesen elvész;

5. a lív nyelv érdekes sajátossága a következő: ha finn ember észti szöveget olvas, abban gyakran talál oly szavakat, amelyeket a saját nyelve segítségével nem ért meg, illetőleg amelyeknek a jelentése a finn nyelvben egészen más, mint az észti. Ilyen esetben az észti és lív szavak legtöbbször egyeznek egymással. Viszont vannak lív szavak, amelyek az észti nyelvből hiányoznak és a finn nyelvben vannak meg.

*

Azoknak a változásoknak az előidézésében, amelyek miatt a lív nyelv az eredeti törzstől eltávozott, a lett nyelv befolyásának volt nagy szerepe. Ennek a befolyásnak a

* L. Kettunen Laurinak a lív nyelvről írt cikkét, amely a Suomen Heimopäivä (Finn rokonnapi) c. folyóirat 3. számában jelent meg.

révén előállt változás oly nagymérvű, hogy a finn ember ma már teljességgel nem érti meg a lív nyelvet.

Ez a hatás elsősorban természetesen a szókinsz gyarapodásában nyilatkozik meg. *Azok a szavak, amelyeket a lívek más nyelvből vettek kölcsön, eltekintve néhány alnémet eredetű szótól, túlnyomó részben lett eredetűek.* Ezen nincs mit csodálkoznunk, ha tudjuk, hogy a lívek már évszázadok óta együtt élnek a lettekkel; hogy egyházi, irodalmi és iskolai nyelvük a lett volt. Bátran mondhatjuk, hogy a lív szókinsznek a fele lett eredetű.

A szókinsz mellett a szólásmódok és mondattani sajátágok terén is rendkívül nagy a lett hatás a lív nyelv szerkezetére. Így jellemző a lett prepozíciók átvétele, ezen kívül a lett kötőszók kölcsönvétele. De ugyancsak átvett kölcsönzéseket a lív nyelv a *szóalkotás* terén is. A közös finn nyelvben eredetileg nem voltak összetett igék, a lív nyelvben ilyenekből már egész sereg van. Ugyancsak átvett a lett nyelvből szóképzőket is. Kivételesen még ragot is és pedig a nominatívus esetében. Ez abban áll, hogy a lett nyelvre jellemző „s” és „z” nominatívus végződés olyan lív szavaknak a végén is előfordul, amelyekben eredetileg nem fordult elő.

Mindezeknek alapján Setälä 1889-ben ezt a pesszimizisztikus következtetést vont le a lív nyelvre:

„A lív nyelv tiszta képet nyújt arról, *hogyan hal ki valamelyik nyelv természetes halállal*, kényszerítő eszközök nélkül. Lassanként egymásután feledésbe mennek az eredeti szavak és helyükbe lépnek az idegen kölcsönszók. A mondatszerkezet az idegen minta szerint módosul, az idegen hatás kiterjed az alakokra és hangokra is. Ha pedig ez az évek során rendszeresen folyik, már nem nagy ugrás kell a nyelvnek tökéletes elfelejtésére, az életből a halálba.”

Azonban az a kultusz, amely a legújabb időben alakult ki e nyelv megmentése és irodalmi rangra emelése érdekében, miként politikai téren, úgy a nyelv jövőjét illetően is bizonyára tárgyaltanná és időszerűtlenné fogja tenni Setälä pesszimizmusát.*

* Egyébként Finnországban rövidesen sajtó alá kerül egy összefoglaló és kritikai lív szótár L. Kettunen finn egyetemi tanár tollából.

Hogy a lív nyelv a magyarral is elég közeli rokonságot tart, annak bizonyságául hadd iktassuk ide a két nyelv találkozásának néhány érdekes esetét:

Kis-mis	ki?, mi?
tied	tesz
jővatied	jótett
jővakäiz	jobbkéz
tiedud	tudod
väiz	víz
jej	jég
kiv	kő
pila	felhő
minya	menny
peske	fecske
pää.....	fő
niel	nyel
kuu	hó (hónap)
vana	vén

Országos Széchényi Könyvtár

FÜGGELÉK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. VERSEK — DALOK.

HAZÁM.

Írat : KAARLI STALTE.*

*Szülőföldem, kedves hazám,
Szép tengerparti tartomány,
Hullámok árja símogat
És partjaidnak csókot ad.
Nekünk a földön semmi nincs,
Mint te, oly drága kincs!*

*Szülőföldem, kedves hazám,
Szép tengerparti tartomány,
Halásznéped meg nem pihen,
Küzd egyre künn a tengeren...
Nekünk a földön semmi nincs,
Mint te, oly drága kincs!*

*Szülőföldem, kedves hazám,
Szép tengerparti tartomány,
Fővényeden vadcsérje nő
S hajlíthatatlan ősfenyő.
Nekünk a földön semmi sincs,
Mint te, oly drága kincs!*

*Szülőföldem, kedves hazám,
Szép tengerparti tartomány,
Fölötted szent hang lengedez;
Elhalt apáink nyelve ez...
A nagy világon semmi sincs,
Mint te, oly drága kincs!*

A LÍVEK ZÁSZLÓDALA.

Írta : KAARLI STALTE.

*Liv testvérek, hadd emeljük
Ezt a szent jelet ma fel,
Mely alélt sorsunkban minket
Összetart és fölemel.*

*Itt: e zöld-fehér-kék zászló
Fönn lobogva így beszél:
A liv nép, bár elfeledten,
Él és zsebb jövőt remél.*

*Fönt a zöld szín ezt jelenti:
Árnyas erdők lombja vár.
S a fehér, hogy a homoktól
Hosszan izzik part s határ;*

*A fehér alatt az ég-szín
K é k l ő tengerünk jele;
Vad vihar zajló hulláma
Gyakran ijesztget vele.*

*Zöld-fehér-kék szín kiáltja,
— Ismételje, aki hív:
„Jöjj, liv testvér, egyesüljünk,
Szívtől gyógyul majd a szív.*

*Jöjj közénk; úgy boldogulunk,
Hogyha mind együtt leszünk!
Jöjj közénk, a parti nyelvet
Beszéld, dalold, zengd velünk!”*

* Bán Aladár fordítása. A további versek szerző fordításai.

HALÁSZDAL.

*Kiskoromban ki ringatott,
S ki volt nékem oltalom,
Almom fölött midőn őrt állt
S zengte altató dalom?*

*Kiskoromban jó anyácskám
Ringatott s hajolt fölém;
Nótás ajka lágy szavánál
Szunnyadék el hű ölén.*

*Hogy felnöttem, már a hullám
Ringat engem csónakon,
S most a tenger hullámkeble
Számomra az oltalom.*

*Mig majd egyszer búcsúzóra
Bősz vihar zúg dalt nekem:
„Szállj halász le; itt az óra,
Almodozzál odalenn!”*

IDEGEN ORSZÁGBAN.

*Ó, miért fáj úgy a szívem,
Miért száll e bú reám?
Azért sajog, fáj a szívem,
Mert messzi van a hazám.*

*Gazdag falvak váltakoznak,
Városi fény, ragyogás,
Havasok közt széles víz fut...
Szülőföldem, hej, be más!*

*Kis falunk a tenger partján,
Homokos táj, drága hon;
Csermely mellett kicsi kunyhó:
Én csak róluk álmodom!*

TENGEREN.

*Kék tengeren röpül hajónk,
Nagy mélységek szédítenek...
S a Mély ezer csodáival
Csábítja, csalja szívemet.*

*Itt egy falu kunyhóival,
Ott tarka rét, majd zöld mező,
Márványpalota, sziklavár...
Csak álmokép ily bűvölő!*

*Vára előtt a Vízanya.
Derengő fény most rája hull.
Csak ül. Ölében citera.
Szemében könnyre könny tolul.*

*Ó, mért a könny, jó Vízanyánk?
Miért e roppant bánatod?
Úgy-e: veszendő, hűtelen,
Arva lív néped siratod?...*

PARTI HÁLÓ.

*Mit játszol még tovább?
Húzd gyorsan a csizmád,
Partig meg nem állunk,
Kivetjük a hálónk.*

*Halld, a sirály sirva
Röppen távolabbra.
E' biz' jóra nem vall,
Baj lesz a hálóval...*

*Hálónk kivetettük.
Később majd meglessük:
Mit hoz a szerencse,
Hálónk tele lesz-e?*

*Az éj vihart hozott,
Veri az ablakot,
Ébreszti a halászt:
„A tenger bajt csinált.*

*Összetépte hálód,
Sajkád se találod,
Nem álltál a vártán,
Oda lett a zsákmány.“*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II. NYELVMUTATVÁNYOK.

1. LÍV „MIATYÁNK.“

Mäd Iza, kis sa uod touvis!
püvštöd las saagõ sin nim;
las tulgõ sin vaalikštõks mäd juurõ,
sin taami las suguuy maa päälõ nei iis kui touvõs;
mäd jegapävvis leibõ aanda mädon tämpõ;
ja lask jara mädon mäd süüd, nei kui meeg enõ süülistõn nänt
süüd jara laskum;
ja äla vii meidi keertamiz sizõl,
aga pästa meidi jara siest kureest,
sinnõn ju um se vaalikštõks ja se jaud ja se auw iggõks.

Aamen

Az észt nyelvrokonság bizonyságául, összehasonlítás céljából alább tartui észt dialektusban közöljük a Miatyánk szövegét.

Meije Issa, taivan!
pühändätus sago sinno nimi,
sinno riik tulgo!
sinno tahtminne sündko, kui taivan nida ka maa pääl,
meije päivälikko leibä anna meile täämbä.
Nink anna meile andis meije süüddä, nida kui ka meije andis
anname ommille süüdleisille;
nink ärräsaatko meid kiusatusse sisse,
enge pästa meid ärrä kurjast.
Sest sinno perrält om riik, nink väggi, nink auvustus iggavetsel
ajal. Amen.

2. LÍV DAL.

Alkusoitto, jos tauletaan
yksiaänisellä säestyksellä.

(Sekakuoro voi laulaa miltä
sävelkorkeudelta tahansa.)

Heikki Klemetti.

liv-li ma uob un pla liv-li-zeks ieb.

kunts tulab kal-ma un tut-kam min' tieb kunts tulab kal-ma un

tut-kam min' tieb.

Tövas min rouvön
täs mas at jurd.
Mäd kel um vanim,
mäd sugud surd.
Mäd kel um vanim,
mäd sugud surd.

Izad at mäddön
jettänd sie mjer,
lapstön ma jetab
ka ents izad vjer.
Lapstön ma jetab
ka ents igad vjer.

Lansten ma jetab
ka ents izad kiel,
randa un kõnkad
un randaliz miel.
Randa un kõnkad
un randaliz miel.

Livli ma uob
un pa livlizeks ieb,
kunts tulab kalma un
tutkam min' tieb,
kunts tulab kalma un
tutkam min' tieb.

KÉPEK JEGYZÉKE.

Műmellékleten:

Csónakégetés János (Szent Iván) éjjelén.

A lív nép szellemi vezérei.

A IV. finn-ugor kongresszus lív résztvevői.

Lív halászcsalád.

Domesnási lív halászcsalád, 1846. (Pezold vízfestménye.)

Pogánykorbeli lív sírok.

Lívek 1846-ban. (Pezold vízfestménye.)

Lív típusok. I—II.

Kaupó, lív fejedelem.

U. Káphberg.

Lívparti dűnák télen. Széchényi Könyvtár

Lív udvar.

Lív népviselet.

Lív lakóház belseje.

Lív menyasszony nemzeti viseletben.

Leánycsoport nemzeti viseletben.

Lív gőzfürdő.

Szöveg között:

A lív tengerpart térképe	13
A lívek és szomszédaik 1200 körül	33
Lív vándortanító szekéren	77

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
Eddyisőna	6
Poriából megéledett nép	7
A lív nép pusztulása	12
A szellem mentő munkája	17
Lív bibliográfia	22

A lív mult.

Bevezetés	27
1. A lívek őstörténelme	30
2. A történelmi idő kezdetei	32
3. A német hódítás és uralom kora	33
4. A lengyel korszak	36
5. Svéd uralom alatt	38
6. A cárok korszaka	39
7. Lett fönnhatóság	41
8. A lívek művelődéstörténete	44

A lív föld és népe.

1. A lív föld	53
2. A lív nép	54
3. A lív nép élete	55
4. Halászat	58
5. A lív udvar	61
6. Népviselet	63

A liv nép szellemi élete.

1. Népdal	68
2. Népmese és néphit	70
3. Népmonda, legenda	72
4. Szólásmondás	75
5. Vallási és egyházi élet	75
6. Iskola	77
7. Irodalom, tudomány	78
8. Kultúrmozgalom	80
9. A liv nyelv sajátosságai	81

Függelék.

I. Versek, dalok	87
II. Nyelvmutatványok	90

Országos Széchényi Könyvtár

